

ʼΑΤΑΚΤΑ

§ 1.

Hamakeri rectum iudicium nuper lubenter agnovi, quum pleraque egregie animadvertit corrigenda in Aeschinis Timarchea, et in Falsa Legatione. Quam nactus opportunitatem iterum legendarum illarum orationum unum alterumque deprehendere mihi videbar quod vel illius diligentiam effugisset, vel non satis operae pretium ei visum esset quod de industria persequeretur.

Statim in Timarch. § 19, ubi lex *ἑταιρήσεως* explicatur: *ἄν τις Ἀθηναίων, φησὶν (ὁ νομοθέτης), ἑταιρήσῃ, μὴ ἐξέϛω αὐτῷ τῶν ἐννέα ἀρχόντων γενέσθαι, ὅτι οἶμαι ϛεφανηφόρος ἡ ἀρχή, μηδ' ἱερωσύνην ἱεράσασθαι, ὅς οὐδὲ καθαρῷ διαλέγεται τῷ σώματι* —. In quibus quis est *ὅς*? Nam verbi *διαλέγεται* subiectum necessario est *ὁ νομοθέτης*. Recipiendum e var. lect. *ὡς*, ut tamquam in parenthesi hoc dicat Orator, »iam ipsam *τοῦ παιδὸς* personam alloquitur ut impuram."

Laudatur § 24. prudentia legislatoris, qui primum *ἐπὶ τὸ βῆμα προτρέπει δημηγορεῖν* maiores natu, quo ipso admonere censendus sit iuniores *τιμᾶν τὸ γῆρας*. Nisi fallor satis hoc erat: nec aegre carebimus iis quae his subnectuntur, *εἰς ὃ (γῆρας) πάντες ἀφιξόμεθα ἐὰν ἄρα διαγιγνώμεθα*. Tam insulsam et putidam observationem ab Oratore profectam esse, quis credat?

Pittalacus describitur § 54, *ἄνθρωπος δημόσιος οἰκέτης τῆς πόλεως*. Ne Harpocrationis quidem auctoritas, qui in v. *δημόσιος*, haec ipsa ex Aeschine excitat, mihi persuadet ut tria postrema verba Oratoris esse credam. Nihil primum indigebat *δημόσιος* ulla interpretatione: tum *δοῦλος τῆς πόλεως*, non *οἰκέτης* explicandus erat, et in errore versatur Grammaticus

Bekkeri I. p. 234, quum, post veram interpretationem, addit, ἐλλειπτικῶς δὲ λέγουσι τὸν δημόσιον, παρέντες τὸν οἰκέτην. Qui ab C. F. Hermanno commemorantur viri docti (ad Lehrb. Gr. Antiqu. I. § 114. 10.) non videntur reputasse οἰκέτου appellationem ab ea re alienissimam esse, quippe quae necessario includat ministerium in domo privata. Et Demosthenes ipse istiusmodi conditionis hominem per contemtum indicans, satis habuit dicere, Καλλίαν ἐκεῖνον τὸν δημόσιον καὶ τοιούτους ἀνθρώπους, Olynth. II. p. 23. 20. Ridicule etiam magis idem tribus versibus post in Aeschine iteratur.

Minutum sane est, nec tamen negligendum, § 93. scribendum esse περὶ Τιμάρχου τουτουΐ, pro τούτου, quam rationem et § 1. et alibi recte servarunt Editores. — Sed ipsum illud pronomen revocat mihi in memoriam Cobeti Praefationem Novarum Lectionum p. xiv, ubi demonstrat vitiose τοῦτον scriptum esse pro τοὖψον. Idem vitium habet unus de Codd. Regiis in Timarchea § 65. 2.

In Falsa Legatione § 5. ubi est, ὅτι τῷ βίῳ μᾶλλον τῷ τῶν κρινομένων πιςεύετε ἢ ταῖς περὶ τῶν ἐχθρῶν αἰτίαις, recte, nisi fallor, unus Cod. omisit τῷ ante τῶν. — Sed aliquanto confidentius contendo nullam excogitari posse causam, cur Orator Cersobleptis nomen, § 9, ornare voluerit, additis his ἄνδρα φίλον καὶ σύμμαχον τῆς πόλεως. Sicut infra § 44. et 81. tam nude ὁ Κερσοβλέπτης commemorandus erat, quam αἱ ἐν Φωκεῦσι πόλεις.

Quid in Senatu gestum esset, quum legati a Philippo reduces τὴν πρεσβείαν πρὸς τὴν βουλὴν renunciassent, exhibetur §. 45. sq. Sequitur § 47: ἐπειδὴ τοίνυν ἀπηγγέλλομεν τὴν πρεσβείαν ἐν τῷ δήμῳ, εἶπε παρελθὼν πρῶτος ἡμῶν — Κτησιφῶν κτέ. Res ipsa flagitat ut corrigatur ἐπεί.

Cleophon, notissimus demagogus, qui post Mindari cladem violenter pacis componendae consilia prohibuerat, perstringitur § 76: Κλεοφῶν — ὃν πολλοὶ δεδεμένον ἐν πέδαις ἐμνημόνευον, παρεγγραφεὶς αἰσχρῶς πολίτης καὶ διεφθαρκὼς νομῇ χρημάτων τὸν δῆμον —. Reliqua omnia recte de Cleophonte traduntur; sed quo modo viri docti (sicut Meier. Bon. Damn. p. 218. fin. et Boeckh. Oecon. Civ. I. p. 309. not. f.) probare potuerint illam νομὴν χρημάτων, quae h. l. Cleophonti tribui-

tur, non intelligo. Primum ea orationis forma est, ut necessario cogitandum sit istius νομῆς auctorem fuisse Cleophontem. Sed constat omnis largitionis, qua multitudo conciliaretur, Periclem exstitisse auctorem, ab eoque ortam esse et μισθοφορίας, et θεωρικῶν institutum; tum hoc uno verbo διαφθείρειν τὸν δῆμον dici, sicut apud Platonem Gorg. p. 515. E. Si Orator hoc voluisset, Cleophontem ista largitione abusum esse, et crebrius quam fieri solitum esset gratificatum esse populo, dixisset non νομῇ, sed νομαῖς. Quid praeterea est νομὴ χρημάτων? Cuius pecuniae? Si, quae in aerario esset intelligeretur, dicendum fuerat δημοσίων χρημ., aut quocumque alio modo indicandum erat unde illa pecunia oriretur, quemadmodum apud Plutarchum Vit. X. Orat. p. 843. D. Lycurgus traditur διανεῖμαι eam pecuniam, quae e publicatis Diphili bonis redierat; si tamen ita res gesta est. Ceterum nusquam in eo largitionis instituto apud Atticos ipsos vel νομαὶ vel διανομαί appellantur. Frumenti distributiones exstitisse concedo (vid. Boeckh. Oecon. Civ. I. p. 125): sed nihil ista largitio ad aerarium pertinebat, et si ex aerarii copiis nonnumquam frumentum coemtum fuerit, (sicut nonnulli conficiunt e Demosth. Leptin. p. 467) ea ipsa res indicio foret pecuniam distribui non solitam fuisse. Recte igitur Theopompus tradidit (apud Athenaeum IV. p. 166. E) populum Atheniensem non νομαῖς χρημάτων pastum esse, sed τὰς προσόδους καταμισθοφοροῦντα διατετελεκέναι· et Demades (sicut traditur apud Plutarch. Quaest. Platon. X. 4) non διανομὰς, quo vocabulo ad interpretandum utitur Plutarchus (sicut in reip. ger. praecept. 25), sed τὰ θεωρικὰ κόλλαν ὠνόμαζε τῆς δημοκρατίας. Igitur quum in eo genere nihil fieret neque fieri necesse esset praeter μισθοὺς et θεωρικά, non attinebat vel diversum quid, vel eadem illa significare nova appellatione νομῆς χρημάτων.

De Cersoblepte narratur § 83, eum per legatum Athenas missum operam dedisse ut in pacis et societatis conventionem, quae tum cum Philippo fiebat, reciperetur, eique consilio tum Demosthenem in concione restitisse: quorum omnium testimoniis recitatis sic pergit Orator § 85: ὁ μὲν τοίνυν ἐπιδακρύσας ἀρτίως ἐνταυθοῖ Δημοσθένης μνησθεὶς Κερσοβλέπτου φαίνεται τῆς συμμαχίας ἐκκλείων αὐτόν. In quibus nec per se recte iun-

guntur ἀρτίως ἐνταυθοῖ, et ἐνταυθοῖ revocandum post Κερσοβλέπτου· dicitur enim hoc ab Aeschine, Demosthenem quum modo ante in ipsa actione (F. L. p. 398) ad lacrymas usque commoveretur ob Cersobleptem, istic, in illa concione, prodire ut qui excluderet eum e societate.

Remansit hoc quoque § 148. ἐνεγράφης λειποταξίου, quum necessario scribendum sit ἐγράφης· nihil istuc pertinet neque ἐγγράφειν, neque ἐγγραφή.

§ 2.

Dinarchus, ubi Aristogitonis intolerabiles mores describit (Contr. Aristogit. § 8. sq.) primum narrat quam scelerate patrem exsulem e iudicio publico filius neglexisset: tum addit § 9, sed hoc quoque audistis, αὐτὸν τοῦτον, ὅτ' εἰς τὸ δεσμωτήριον τὸ πρῶτον ἀπήχθη (πολλάκις γὰρ ἴσε τοῦτο δήπου γεγενημένον) τοιαῦτα τολμήσαντα ποιεῖν αὐτοὺς, ὥς' ἐκείνους ἀποψηφίσασθαι μήτε πῦρ ἐναύειν τούτῳ μήτε συσσιτεῖν μηδένα μήτε θυσιῶν τῶν γιγνομένων κοινωνεῖν. Nihil est cur αὐτούς retineamus, siquidem illi ipsi, qui intelliguntur, statim ἐκεῖνοι (ut in sequentibus quoque) appellantur: mutandum est, opinor, in ἐνταῦθα, quali adverbio sententia, ut videtur, indiget.

Quod § 10. dicitur, Aristogiton ἀπεδοκιμάσθη — ἄρχειν τὴν αὐτὴν ἀρχήν, necessario corrigendum ταύτην τὴν ἀρχήν, non, ut Bekkerus suspicabatur, τοιαύτην. — Tum § 16. καθ' ἑκάςην δημοσίᾳ ἀρὰς ποιούμενοι, aegre careo ἐκκλησίαν post ἑκάςην. Et § 17. τίς ἔςαι τὸν ἴδιον τρόπον, recipiendum erat Reiskii ἐςι.

In Oratione Contr. Demosth. § 10, ubi editur, oportere Areopagum τὴν προτέραν ζήτησιν — ζητεῖν καθάπερ συνέταξεν ὁ δῆμος, vitiosum est συνέταξεν, et sollemne est προσέταξεν, quo infra utitur, in eodem argumento, § 50.

Timothei laudes Demostheni opponens et alia de eo praedicat, et haec § 17: ἐτελεύτησεν οὐ τηλικαύτας τὸν δῆμον αἰτήσας δωρεὰς ὥςε τῶν νόμων εἶναι κρείττων, οὐδ' οἰόμενος δεῖν τοὺς ὀμωμοκότας — ἄλλο τι προὐργιαίτερον ποιεῖσθαι τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' ὑπομένων καὶ κρίνεσθαι, εἰ δόξειε τοῖς δικαςαῖς. In postremis non sine causa offendit Reiskius, quem puto sensisse non penes iudices fuisse utrum quis causam dicturus

esset (*κρίνεσθαι*), sed penes eum, qui causam deferret. Excidit praepositio, qua assumta, distinguendum est, *κρίνεσθαι, εἰ δόξειεν, ἐν τοῖς δικαςαῖς*, i. e. *ἐν δικαςηρίῳ*. Dicitur enim *κρίσιν ὑπομένειν*, non *ζημίαν*.

In Oratione Contra Philoclem § 4, hoc dicitur, communem esse legem civitatis, *ἐάν τις ἐναντίον τῶν πολιτῶν ὁμολογήσας τι παραβῇ, τοῦτον ἔνοχον εἶναι τῷ ἀδικεῖν· ὁ δὲ* (nempe Philocles) *πάντας Ἀθηναίους ἐξηπατηκὼς* veniet ad se defendendum? Offendo in eo, quod inter *τοὺς πολίτας*, et *πάντας Ἀθηναίους* non satis magnum intervallum est. Itaque aliquid excidisse suspicor ut legendum sit *ἐναντίον ἑνὸς τῶν πολ.*

Aliquanto inferius, § 7, indignabundus quaerit Orator, non interficietis Philoclem, *ἀλλ' ὑπομενεῖτε ἀκούειν τοῦ τοσαῦτα διαπεπραγμένου καθ' ὑμῶν, ὡς ὅτι τὸ συνέδριον τὸ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ ψευδεῖς πεποίηται τὰς ἀποφάσεις*? Nihili est h. l. *ὡς ὅτι*, et in ea turbata lectione sensus perit. Legendum est, *φάσκοντος ὅτι* —.

Non tales homines, inquit § 13, qualis est hic Philocles merito vestram misericordiam consequerentur, *ἀλλ' οἱ προδοθέντες ἂν ὑπὸ Φιλοκλέους, εἴ τιν' οὗτος παρέλαβε καιρὸν χρημάτων πολλῶν. ἐν οἷς καὶ ἡ ἀκτὴ καὶ οἱ λιμένες εἰσὶ καὶ τὰ νεώρια, ἃ οἱ πρόγονοι ὑμῖν κατασκευάσαντες κατέλιπον.* Non apparet quorsum relativum referendum sit, quum dicitur *ἐν οἷς*. Suspicor nonnulla excidisse, quoniam ne per se quidem *καιρὸς χρημάτων* recte dicitur, et hunc in modum, quae exciderunt, restituenda esse, *χρημάτων πολλῶν τὰ ὑμέτερα ἀποδόσθαι, ἐν οἷς*.

In his quoque imperfecta est syntaxis, quum dicitur § 15, *καὶ ὁ μὲν δῆμος ἅπας οὔτ' ἀσφαλὲς οὔτε δίκαιον νομίζων εἶναι παρακαταθέσθαι τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἀπεχειροτόνησεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς τῶν ἐφήβων ἐπιμελείας, ὑμεῖς δὲ — φείσεσθε τοῦ τοιαῦτα διαπεπραγμένου* —. Scilicet perperam omittitur Dativus quem requirit verbum *παρακαταθέσθαι*. tum, quoniam quae praecedunt merito in interrogandi formam conversa sunt aptissima Cobeti correctione (ad Hyperid. Epitaph. p. 39.) ut pro *καὶ οὐκ*, legatur *ἆρ' οὐκ αὐτόπται ἐςέ·* quibus nunc subiiciatur, *καὶ ᾧ μὲν ὁ δῆμος ἅπας —, ὑμεῖς δὴ οἱ τῆς δημοκρατίας καὶ τῶν νόμων φύλακες, οἷς* (non *οὓς*) *ἡ τύχη καὶ ὁ κλῆρος ὑπὲρ τοῦ δήμου*

δικάσαι (non δικάσοντας) ἐπέτρεψε, φείσεσθε —;

Porro in Philocle hoc reprehenditur § 18, quod a quibus antea dissidere se professus esset, cum horum se partibus iungeret: οἷς πρότερον ἔφη διαφέρεσθαι, πρὸς τούτους ἔταξεν αὐτόν· in quibus constans ratio, ni fallor, requirit πρὸς τούτων.

Non difficile est aestimare quantum hic κρίθινος, aut secundum Dionysium ἄγροικος, inferior sit vero Demosthene, quum in aliis, tum in delectu verborum. Verbi causa in his § 20: μηδεμίαν οὖν δέησιν, ὦ Ἀθηναῖοι, μηδ' ἔλεον εἰς ὑμᾶς λαμβάνοντες αὐτοὺς, μηδὲ τὴν ἐξ αὐτῶν ἔργων καὶ τῆς ἀληθείας ἀποδεδειγμένην ὑμῖν κατὰ τῶν κρινομένων ἀδικίαν ἄκυρον ποιήσαντες, βοηθήσατε κοινῇ τῇ πατρίδι καὶ τοῖς νόμοις. Certe δέησιν λαμβάνειν εἰς αὐτὸν, novum est: et aliquanto melius est, quod Dinarchus posuit Contr. Demosth. § 3. τὰς τούτων δωροδοκίας ἀναδέχεσθαι εἰς ὑμᾶς αὐτούς. Concedamus tamen probari posse quodam modo illam loquendi formam, ut sit pro *preces audire*: minus tamen probabitur ἔλεον λαμβ. εἰς αὐτόν, quod hoc uno tantum modo et explicari et excusari poterit, si, quod in Rhetorum praeceptis valebat, non in sermone, ἔλεος erit oratio ad misericordiam excitandam composita. Sed ne reliqua quidem, quoniam hoc genus nunc attigimus, sine animadversione dimittamus. Ἡ κατὰ τῶν κρινομένων ἀδικία corrigi sane potest abiecta praepos. κατὰ, quoniam certe intelligitur delictum eorum qui causam dicunt. Ipsum tamen scelus ἀδικίαν appellari, insolitum est: utcumque sit, demonstratum scelus equidem malim ἐξελεγχθεῖσαν, quam ἀποδεδειγμένην ἀδικίαν appellare. Prorsus autem abutitur verbo ἄκυρος Orator, quum dicit, illam demonstratam ἀδικίαν ἄκυρον ποιεῖν, quoniam dici hoc non potest nisi in ea re quae per se vim et auctoritatem habeat, ut legem, aut rem iudicatam ἄκυρον ποιεῖν licet. Paulo melius ista locutione utitur Contr. Demosth. § 86. Postremo, quemadmodum recte supra § 16. iudices appellaverat τῆς δημοκρατίας καὶ τῶν νόμων φύλακας, sic praeter Demosthenis certe consuetudinem h. l. βοηθεῖν τῇ πατρίδι καὶ τοῖς νόμοις dicit, pro τῇ πολιτείᾳ. Omnino πατρίδος verbum raro usurpat Demosthenes, sed habet v. c. Lycurgus. Leocrat. § 2. et habent alii; sed in alio argumento quam quo apud Dinarchum ponitur. Sed quid non exspectandum

ab eo, qui ridiculam prorsus amplificationem sequitur. Subiicit enim Orator haec, § 21: ὑπὲρ πάσης τῆς χώρας νῦν μέλλετε ψῆφον φέρειν, καὶ τῶν ἐν ταύτῃ κατεσκευασμένων ἱερῶν καὶ τῶν ἀρχαίων νομίμων καὶ τῆς παραδεδομένης ὑπὸ τῶν προγόνων ὑμῶν πολιτείας. Aliquanto melius talia pronunciat vel Lycurgus l. c. Κατασκευάσαι in templis aedificandis ornandisque usurpavit Demosthenes quoque Olynth. III. pag. 35. 16, sed diligentius dixit οἰκοδομήματα κατασκ. ἱερῶν. Rursus ἀρχαῖα νόμιμα praeter consuetudinem appellat, quippe *vetusta* non appellari solent nisi quae *recentioribus* opponantur: ceterum πάτρια νόμιμα dicuntur, sicut, suo consilio convenienter, Plato utrumque coniungit, Legg. VII. p. 793. B. πάτρια καὶ παντάπασιν ἀρχαῖα νόμιμα, originis quasi sanctitatem spectans: Dinarchum contra nihil praeter τοὺς κειμένους νόμους curare oportebat.

Desinam in eo, quum dicitur μὴ ἐγκαταλιπεῖν ὑπὲρ ὧν οἱ πρόγονοι πολλοὺς ὑπέμειναν κινδύνους. Nam ut ἐγκαταλιπεῖν dicatur pro *deserere* non sane inauditum est, sed in ea re, quae in aliquo loco ita relinquitur. Igitur inproprie et contra naturam sermonis in Oratione ad Philippi Epistolam (quae non est Demosthenis) p. 58. 10. ἐγκαταλιπεῖν τὰ τῶν προγόνων ἔργα· iterumque labitur Dinarchus Contr. Demosth. § 97. ubi est τὰς ὑπὲρ τοῦ δήμου πράξεις ἐγκαταλιπεῖν.

Sed hoc disputandi genus, in quod casu incidi, aliis persequendum relinquo, qui facile confirmare poterunt Dionysii Halic. de Dinarcho iudicium. Is ubi aetatem describit Oratoris (V. p. 649. R.) in enumeratione Archontum ubi ad Pythodemum ventum est, quo Arch. Dinarchus vigesimum quintum annum agebat, haec addit: ἐπὶ τούτου πρῶτον αὐτὸν εἰς δικαστήρια τοὺς συγγραφεῖς ὑπεθέμεθα· quae necessario hoc modo corrigenda et supplenda sunt, εἰς δικ. λόγους συγγράφειν ἄρξασθαι ὑπεθέμεθα. Ita in Epist. ad Ammaeum (VI. p. 724.) de Demosthene, δημοσίους τε λόγους ἤρξατο γράφειν ἐπὶ Καλλιστράτου ἄρχοντος, εἰκοστὸν καὶ πέμπτον ἔχων ἔτος. Quum ibi statim subiicitur Androtioneam primum fuisse τῶν ἐν δικαστηρίῳ κατασκευασθέντων ἀγώνων, corrigendum est εἰς δικαστήριον. Et sic loquitur Plato Euthyd. p. 272. A, de admirabili virtute duorum Sophistarum, Euthydemi et Dionysodori, τὴν ἐν τοῖς

δικαστηρίοις μάχην κρατίστω καὶ ἀγωνίσασθαι καὶ ἄλλον διδάξαι λέγειν τε καὶ συγγράφεσθαι λόγους οἵους εἰς δικαστήρια· sed corrigendum, *συγγράφειν.*

In pereleganti Isaei fragmento *ὑπὲρ Εὐμάθους*, quod Dionysius Halic. servavit, De Isaeo V. p. 593, narrat orator, se quum singularem fidem atque integritatem expertus esset Eumathis, apud quem pecuniam, in bellum profectus, deposuerat, reducem magis etiam eo usum esse, additque, *καὶ κατασκευαζομένῳ τὴν τράπεζαν προσεισευπόρησα ἀργυρίου.* Monstri simile est illud verbum compositum, ipsumque nudum *εὐπορεῖν* ridicule poneretur in eo, quod nunc exspectabatur, nempe quo modo istum adiuvisset in constituenda argentaria. Nihili est, quod ex Cod. Urb. commendatur, *προεισευπ.* Cognitum est *προεισφέρειν*, aliaque huius generis: sed *εὐπορεῖν* respuit praepositionem *εἰς.* Necessario corrigendum est *προὐπόρισα ἀργύριον·* si quidem hoc voluisse eum satis perspicuum est, qui argentariam constitueret indiguisse pecunia quam petentibus posset *δανεῖσαι·* credibileque est, sicut hodie fit, istam tamquam *ἐργασίας ἀφορμὴν* per amicos conferri solitam fuisse.

§ 3.

Veniamus ad unum alterumque locum ex Orationibus Tullianis. Pro Sex. Rosc. Amer. in exordio explicat Cicero, quae res se impulerit, ut praeter ceteros, summos oratores, ipse causam reciperet: *quia*, (inquit § 2) *si quis istorum dixisset —, si verbum de re publica fecisset, — multo plura dixisse, quam dixisset, putaretur:* (3) *ego etiam si omnia — libere dixero, nequaquam tamen similiter oratio mea exire atque in vulgus emanare poterit: deinde, quod celerorum neque dictum obscurum potest esse propter nobilitatem et amplitudinem, neque temere dicto concedi propter aetatem et prudentiam: ego si quid liberius dixero, vel occultum esse, propterea quod nondum ad rem publicam accessi, vel ignosci adolescentiae poterit.* Postremis his, ut necessario coniunctio *deinde* indicat, novam rationem contineri oportebat, diversam ab iis, quae statim praecedunt. Re tamen diligenter considerata, apparet his postremis non nisi explicationem afferri eorum quae modo non

satis aperte dicta erant, *suam orationem non similiter exire posse.* Quo animadverso, abiiciendum est istud *deinde*, quaeque sequuntur continuanda cum superioribus.

Quum astute proposuisset quid Chrysogonus ab iudicibus postularet, ita pergit: § 7. *Si vobis aequa et honesta postulatio videtur, — ego contra breuem postulationem affero. —*. Et perspicuitas, et Ciceronis consuetudo requirit in prioribus pronomen, *quae si vobis —*.

Melius complura ordinanda sunt quae eduntur § 28. *Nam postquam isti intellexerunt summa diligentia vitam Sex. Roscii custodiri neque sibi ullam caedis faciendae potestatem dari, consilium ceperunt plenum sceleris et audaciae, ut nomen huius de parricidio deferrent, ut ad eam rem aliquem accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid in qua re nulla subesset suspicio, denique ut, quoniam crimine non poterant, tempore ipso pugnarent. Ita loqui homines: quod iudicia tam diu facta non essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium adductus esset —*. Recte in his dicitur *consilium ceperunt ut de parricidio deferrent*: sed quod subiicitur non amplius consilii est, sed id, quo consilium istud perficerent: idemque dicendum de proximis, *ut tempore pugnarent*, quae mera est consideratio. Corrigendum, *et ad eam rem aliqu. accus. vet. compararunt, denique, quoniam — tempore ipso pugnarunt.* Confirmatur hoc partim ex Cod. Ox.

Etiamsi concedatur *complexus* passive dici posse, tamen alia de causa hoc ferendum non est § 37. *Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. Scelestum, dii immortales! ac nefarium facinus, atque eiusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse videantur.* In hac lectione hoc primum vitiosum est, quod, propter relativum *quo, maleficium* substitui videtur *facinori:* atqui *maleficium* generalis appellatio est cuiuscumque male facti; *facinus* continuo complectitur graviorem eius formam ac speciem: in omni facinore cogitari potest maleficium, non contra. Ideo legendum, — *quod uno maleficio scelera omnia complexum esse videatur.* Patris occidendi, inquit, una actio est, unum maleficium, sed eiusmodi hoc facinus est ut omnia scelera complectatur.

Ubi Roscius ab aeris alieni suspicione defenditur § 39, di-

citur, *nihil autem umquam debuit.* Quod aliis locis aliquoties, idem hic excidit: et tum demum sana erit sententia, si edetur *nihil autem umquam cuiquam debuit.*

Ut aliquando alio transeam, hoc tamen in hac Rosciana notandum est, § 136. mire servari, *quis enim erat qui non videret humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere?* tamquam *amplitudo* praemium esset de quo certaretur! Lege *et amplitudine.* Video nunc hoc a Weiskio occupatum esse. Qui vulgatum defendunt, non sentiunt recte quidem dici *honoris contentionem* (ut Muren. § 8), quoniam honore consulatus indicatur: sed alio modo ibid. § 11 et 14. appellari *dignitatis contentionem.* Conf. Planc. § 6.

Orationem pro Fonteio strictim attingamus, tantum ut duobus locis inutile emblema tollendum esse indicemus. Itaque § 41: — *praesertim quum tot res sint, quae vestris animis pro huius innocentis salute supplicent, primum generis antiquitas, quam [Tusculo] ex clarissimo municipio profectam — videmus.* — Tum § 46: *quod si tantas auxiliorum nostrorum copias Induciomarus ipse despexerit, [dux Allobrogum ceterorumque Gallorum]; num etiam de matris hunc complexu — abstrahet?* Sed in his praeterea *ipse*, quod explicari nullo modo potest, ortum, ut puto ex vitioso initio sequentis vocab. scribendi, abiiciendum est.

In Cluentiana, quum explicuisset quod Cluentio cum matre initium fuisset simultatis, antequam reliqua persequatur sic loquitur Orator § 17: *facile intelligo, non modo reticere homines parentum iniurias, sed etiam animo aequo ferre oportere. Sed ego ea, quae ferri possunt, ferenda, quae taceri, tacenda esse arbitror.* Quum in iis quae statim subiiciuntur turpissima istius matris maleficia aperiantur, apparet, credo, ea quae postrema descripsimus vitiosam continere sententiam. Ipsa sane Coni. *sed*, quae adversativa est, admonet legendum esse, *quae ferri non possunt ferenda, — quae taceri, tacenda esse non arbitror.*

Videamus nonnulla in Oratione pro Caecina. Statim § 4. Videntur accusatores, inquit, astute et callide fecisse. *Nam, si negassent vim hominibus armatis esse factam, facile hones-*

tissimis testibus in re perspicua tenerentur: sin confessi essent, et id, quod nullo tempore iure fieri potest, tamen ab se iure factum esse defenderent. sperarunt, id quod assecuti sunt cet. — Quoniam bis iam in superioribus dixit Orator Aebutium non dubitasse confiteri de hominibus armatis, corrigendum erit *sin confessi sunt*, et *defendunt*, sicut ipsum illud *sperarunt* iam arguit.

Quoniam nemo dixerit *profiteor me defensorem hac in re*, sed potius *huius rei*, aut *causae*, necessario id, quod editur initio § 5. *qua in re* mutetur in *quare.*

In § 6. et syntaxi vis illata est, et prava distinctione argumentatio obscurata. Editur sic: *quamquam ego mihi sic persuadeo, recuperatores, non vos tam propter iuris obscuram dubiamque rationem bis iam de eadem causa dubitasse, quam quod videtur ad summam illius existimationem hoc iudicium pertinere, moram ad condemnandum anquisisse, simul et illi spatium ad sese colligendum dedisse.* In his iam istud *videtur* corrigendum, ut sit *videretur*, tum propter praecedens *dubitasse*, tum quod totum hoc in suspensa oratione dicitur. Sed ita continuatur: *quod quoniam iam in consuetudinem venit, et id viri boni — in iudicando faciunt, reprehendendum fortasse minus, querendum vero magis etiam videtur, ideo quod omnia iudicia, aut distrahendarum controversiarum aut puniendorum maleficiorum causa reperta sunt; quorum alterum levius est, propterea quod et minus laedit, et persaepe disceptatore domestico diiudicatur, alterum est vehementissimum, quod et ad graviores res pertinet, et non honorariam operam amici, sed severitatem iudicis ac vim requirit.* (7) *Quod est gravius, et cuius rei causa maxime iudicia constituta sunt, id iam mala consuetudine dissolutum est.* In hac sententiae compositione, *querendum* videtur *quod omnia iudicia reperta sunt.* Sed hoc *querendum* esse significare voluit, quod talia tardissime iudicantur. Itaque legamus sic: — *querendum vero magis videtur, ideo, quod quum omnia iudicia — reperta sint, quorum alterum — requirit; — quod est gravius* cet.

(*Continuabitur*). I. Bake.

ATAKTA.

(*Continuantur ex* VIII. *pag.* 116).

§ 4.

Persequamur alia in eadem Oratione pro Caecina. Ubi Cesenniae testamentum describitur § 17, additur: *Aebutio sextulam adspergit. Hanc sextulam illa mercedem isti esse voluit assiduitatis et molestiae, si quam ceperat: iste autam hac sextula se ansam retinere omnium controversiarum putat.* Ridiculum est *ansam retinere aliqua re;* siquidem aliquid prehendere, tenere dicimur ansâ. Expuncto nomine quod putide iteratur, legendum, *hanc se ansam retinere* —.

Ut saepe alibi, ita § 27, quod attendenti perspicuum fore confido, in verbis *Terentianus est Phormio*, postremum nom. proprium interpolatum est.

Manifesto tenere mihi videor emblema § 35, ubi quum adversarius contendisset Caecinam interdicto uti non posse, sed agere iniuriarum, Orator ita pergit: *quid id ad causam possessionis? — Plus tibi ego largiar. Non solum egeris, verum etiam condemnaris licet: numquid magis possidebis? Actio enim iniuriarum non ius possessionis assequitur, sed dolorem imminutae libertatis iudicio poenaque mitigat.* Tota ista interpretatio (*actio — mitigat*) et per se intempestiva est, et abusu sermonis peccat. In bona latinitate *actioni* non hoc tribuitur, ut dicatur *ius assequi:* neque *actio mitigat dolorem:* neque *imminui libertatem* eius dicitur, qui introire aliquo prohibitus sit.

Minuta quaedam corrigenda sunt, verbi causa § 34. ut *praetermitterent* mutetur in *praetermiserunt:* § 41. *quum — loquamur*, imo *q. loquimur:* ut § 47. Et § 50, abiiciantur

quae putide ad explicandum inserta sunt, *deiectus esse quisquam*, quam adiectionem respuunt etiam quae praecedunt, *illud — potest.*

Bis corrigendum est in hoc uno loco § 51: *quae lex, quod senatus consultum, quod magistratus edictum, quod foedus aut pactio, quod — testamentum, quae iudicia aut stipulationes, aut pacti et conventi formula non infirmari ac convelli potest, si ad verba rem deflectere velimus —?* In rebus privatis *iudicia* appellari non poterant, quae ne omnino quidem huius erant loci: offendit praeterea plurale in hoc et in sequenti nomine. Legendum, *quae fiducia aut stipulatio aut pacti et conventi formula — si ad verba rem flectere velimus —?* Quo uno loco *deflectere* transitive poni videbatur, Orat. § 137, eum dudum correxi.

Mox, § 52. ubi nunc editur, *sermo hercule et familiaris et quotidianus —*, non tam vetusti Cod. auctoritate abiiciendum erat prius *et*, sed ipsa ratio admonere potuerat doctissimum Editorem, nullo modo ista sic distrahi posse, nec diversa inter se cogitari.

Credibile non est § 58. Ciceronem hoc scripsisse: *quare si ad eum restituendum, qui vi deiectus est, eandem vim habet aequitatis ratio, ea intellecta certe nihil ad rem pertinet, quae verborum vis sit ac nominum.* In omni hac disputatione solet *deiectum* appellare, non *vi deiectum:* et illud substantivum per errorem irrepsit huc ex sequentibus. Sed *eandem vim habet* probari non potest, quoniam nulla alia vis in antecedd. commemoratur, quacum haec conferatur. Legamus igitur *tantam vim habet —*.

Porro nullam interpretationem quis reperiet his, § 63: quum dixisset »in his causis non verba venire in iudicium, »sed eam rem, cuius causa verba haec in interdictum con»iecta sint;" ita pergit: *vim, quae ad caput ac vitam pertineret, restitui sine ulla exceptione voluerunt. Ea fit plerumque per homines coactos armatosque: si alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem iure esse voluerunt.* Quaero, quo *alio consilio?* Si vis semper eodem consilio fit deiiciendi, eiiciendi, arcendi, deturbandi, apparet non ita scriptum esse potuisse a Cicerone, sed *si alio auxilio.*

In hac causa, quum defenderet Cicero mentem et voluntatem interdicti contra verborum sententiam, fieri non poterat quin exemplum excitaretur eius causae, quam Crassus contra Scaevolam in centumvirali iudicio defenderat; itaque eius causae mentio fit § 52. sq. Sed eodem redilur § 67. Quum enim Aebutius uno verbo se defenderet, contenderetque non *deiectum* esse Caecinam, accusabat, ut ei Cicero obiicit, *eos qui consuluntur, quod aequitatis censeant rationem, non verbi, haberi oportere. Et hoc loco Scaevolam, dixisti, causam apud centumviros non tenuisse: quem ego antea commemoravi, quum idem faceret, quod tu nunc, (tametsi ille in aliqua causa faciebat, tu in nulla facis) tamen probasse nemini, quod defendebat, quia verbis oppugnare aequitatem videbatur. Quum id miror, te hoc in hac re, alieno tempore, et contra, quam ista causa postulasset, defendisse: tum illud vulgo in iudiciis, et nonnumquam ab ingeniosis hominibus defendi, mihi mirum videri solet, nec iurisconsultis concedi, nec ius civile in causis semper valere oportere.* In hac loci distinctione nulla sana sententia apparet. Statim occurrere debet hoc, in verbis *quum id miror* institui apodosin eorum, quae ante inchoabantur; quo uno modo istud *hoc in hac re* ad illam Scaevolae defensionem referre licebit. Ne multa, locus sic constituendus est: *Et hoc loco, quod Scaevolam dixisti causam apud centumviros non tenuisse — quem ego antea commemoravi, quod idem faceret quod tu nunc, (tametsi ille in aliqua causa faciebat, tu in nulla facis,) tamen probasse nemini quod defendebat, quia verbis oppugnare aequitatem videbatur, — quum id miror te hoc in hac re alieno tempore et contra quam ista causa postulasset defendisse, tum illud* cet. — Perspicuum est Ciceronem hoc obiicere adversario, quod is, quum omnino satis stulte contendisset iurisconsultorum auctoritati obtemperari non oportere, tamquam si ipse verbis et literis opponeret aequi et boni nomen, Scaevolae exemplum excitasset, qui iurisconsultus tamen causam non tenuisset; hoc igitur mirari se dicit Orator, quandoquidem ideo causam non tenuerat Scaevola, quod idem faceret »quod tu nunc," nempe ut se »verbo literaque defenderet."

Miror tamdiu Editores tulisse hoc, ut § 93. legeretur, *qui*

ab iure, officio, bonis moribus ad ferrum, ad arma, ad caedem confugerit —, nec sensisse ridiculum istud *bonis* abiiciendum esse, quum perpetuo dicatur *moribus deducere*, ut § 20. 27. cet.

§ 5.

Restant complura iu Oratione pro Rabir. Perduell. corrigenda, quamquam multa senserunt iam viri docti, quorum acumen et elegantia iudicandi non erat relinquenda. Ernestus, verbi causa, rectissime viderat in § 2. verba *in his rebus evertendis* glossema esse. Quid hoc est, quod Orellius contendebat, verba illa »permultum ad invidiam accusatoris augendam conferre?" Nugari hoc est: potiusque animadvertendum, in consilio significando ne potuisse quidem praep. *in* usurpari; tum, nisi ratio ipsa hoc inculcaret, e constanti observatione tenendum erat hoc, nusquam apud Ciceronem post *idcirco* iterari illud ipsum quod eo pronomine indicetur: taedet eius normae exempla conquirere, sed nonnulla collegisse memini ad Legg. p. 367 et 478.

Explicandum erat Oratori quo modo consulare quoque officium Rabirium defendendum commendaret. *Non enim*, inquit § 2. *C. Rabirium culpa delicti, non invidia vitae, non denique veteres iustae gravesque inimicitiae civium in discrimen capitis vocaverunt.* —. Non indigebo, opinor, longa demonstratione *inimicitias civium* neque intelligi, neque ideo appellari posse. Fac ita significari *inimicitias civium inter se*, quid istud ad Rabirium pertineret? Sed non in multitudine cogitabantur inimicitiae, sed tantum inter privatos et paucos. Eademque de causa ne Rabirius quidem cum civibus inimicitias exercuisse cogitari potest. Scilicet, quae innumerabilibus locis, quamquam improbanda, tamen sine sententiae detrimento ferri potest nominis proprii interpolatio, hoc loco evertit plane sententiae consilium. Loquitur nunc in genere, ut defendat illud modo a se dictum de consulari officio; et tum per se nominis Rabirii repetitio, quem modo ante appellaverat, alienissima est, tum non hunc unum nunc cogitari vult, sed quemcumque. Ut verbo dicam, legendum est, *non enim culpa de-*

licti — non denique veteres iustae gravesque inimicitiae civem in discr. cap. voc. Modo dixerat, cum omnibus *civibus* in eorum periculis satis iustam sibi causam necessitudinis esse. Eodem iure in § 5. ante verba *hominis miserrimi* tollendum est interpolatum nomen proprium.

Ne hoc quidem negligi oportebat, nunc edi in § 3. *est boni consulis — ferre opem patriae, succurrere saluti fortunisque communibus, implorare civium fidem, suam salutem posteriorem salute communi ducere.* Nam, ut recte appellatur *salus communis* (ut § 30), ita nullo modo appellari possunt *fortunae communes*, quoniam *fortunae* semper singulorum sunt. Legatur *fortunisque omnium*, ut § 1 et 5. Quid intersit inter *fortunam* et *fortunas*, bene perspexit Madvig. Epist. Crit. p. 73. Plurale defendi posse videtur Tusc. I. § 99.

In eadem § 3, ubi, inde a verbis *est etiam bonorum et fortium civium*, exponit quid ab his postuletur, tum subiicitur, *ea qui secutus sit, laude potius et honore quam poena et supplicio dignum iudicare.* Quoniam haec postrema de industria ad iudices dicuntur, conveniens erit sic legere, *eaque qui* —: ut dicat, reliqua illa omnium bonorum civium sunt, tum a iudicibus hoc exspectandum.

Quum dixisset § 4, *labor in defendendo praecipue meus est*, adiicit, *studium vero conservandi hominis commune mihi vobiscum esse debebit:* sed futurum hoc otiosissimum est in hoc verbo, et leg. *debet*, quod in praecipiendo futuri quodammodo notionem continet.

Brevi post haec dicit: *agitur enim nihil aliud in hac causa, Quirites, nisi ut nullum sit posthac in re publica publicum consilium*, cet. In quibus *nisi* est e novissimi Editoris correctione, quum alii Codd. omitterent, alii *quam* haberent. Et de *quam* saepe per errorem a librariis omisso, monuit Madvig. ad Fin. V. § 31. Hoc tamen praefero, prae *nisi*, ratione habita eorum quae Zumptius recte disputavit Gramm. Lat. § 735, quandoquidem hoc significare vult Orator, cum unius Rabirii causa illa quoque gravissima, quae enumerat, coniuncta esse, non item quasi nihil aliud praeter ista ageretur. Quo modo *nisi* dicatur, commemoravi Bibl. Crit. N. III. p. 78. A Madvigio

memini discrimen inter utrumque vindicari, sed non recte ubi hoc disputaverit.

In § 5. primum precatur a diis, *ut hodiernum diem et ad huius salutem conservandam et ad rem publicam constituendam illuxisse patiantur. Deinde vos, Quirites, — oro atque obsecro, quoniam uno tempore vita hominis miserrimi —, salus rei publicae vestris manibus suffragiisque permittitur*, cet. Sed abesse non possunt copulae; et requiritur *et vita — et salus.*

Ipsam defensionem aggressurus sic accusatorem alloquitur Cicero § 6. *Nunc quoniam, T. Labiene, diligentiae meae temporis angustiis obstitisti meque ex comparato et constituto spatio defensionis in semihorae circulum coëgisti, parebitur* cet. Cuius generis fuerit illa Labieni potestas, ut semihorae spatium praescriberet defensioni, explicare nequeo: sed, quamquam nullam varietatem libri Mss. afferunt, vitiosum quid remansisse in illis verbis persuasum habeo. Potuit fortasse Ciceronis diligentiae obsistere Labienus tempore defensionis circumscribendo, coarctando, angustando; nullo modo dici potest hoc fecisse *temporis angustiis*, quae sane aliquem *cogere* possunt (sicut dicitur Orat. III. § 228,) sed quod alicui instrumentum esse non potest quo utatur ad cogendum. Igitur neque hoc probandum est, neque si quis dicatur *hostes vicisse angustiis locorum.* Aliquanto rationi magis consentaneum erit, si legetur, *diligentiae meae temporis angustiae obsistunt.* — Brevi post, in verbis *satis erit hoc mihi temporis*, de recto Ernestii iudicio tollendum erat *hoc.*

Spreta est Latinitatis ratio in his § 7: *quo in crimine* (n. locos religiosos a Rabirio violatos esse) *nihil est umquam a te dictum, nisi a C. Macro obiectum esse crimen id C. Rabirio.* Etenim non *obiicimus crimen* alicui, sed aut factum, aut vitium: idque quum facimus, sic oritur crimen, i. e. accusatio. Itaque statim post, *quid obiecerit Rabirio Macer*, non *quod crimen.* Ipse Cluent. § 62, *doce — quid praeter hoc venenum Oppianici non modo in criminis, sed in maledicti loco sit obiectum.* Igitur delendum *crimen.*

Lambini suspicio, quippe unius de sagacissimis existimatoribus Latinitatis Tullianae, commemoranda est; qui in his verbis § 7, *quo in crimine propinquus C. Rabirii iudicio claris-*

simo, C. Curius, pro virtute sua est honestissime liberatus, malebat hunc ordinem, *C. Curius iudicio clarissimo pro virtute sua* —. Deserendam hanc esse suspicionem censeo propterea, quod pron. *suus* ita demum recte ponitur, si ad proxime antecedens nomen referatur: de quo genere nonnihil disputavi Bibl. Crit. N. V. p. 19.

Sororis filium a Rabirio necatum esse dixerat Labienus, *quum ad iudicii moram familiaris funeris excusatio quaereretur*, § 8. Cui crimini sic respondetur: *quid enim est tam verisimile, quam cariorem huic sororis maritum quam sororis filium fuisse? atque ita cariorem, ut alter vita crudelissime privaretur, (cum) alteri ad prolationem iudicii biduum quaereretur.* De sororis filio, sed alio, cum hisce conferri potest Rabir. Post. § 45. Sed non temere pronunciabat Ernestus, ironiam huic formae (disputandi) non satis aptam esse, sine qua tamen illa, *quid tam verisimile*, explicari nullo modo possint. Ipse malebat *quid tam parum verisimile.* Corrigitur sane ita sententia. Nihilominus istud *enim* minime convenit huic responso, quo crimen istud refutatur; quod per errorem susceptum necessario peperit sequens *tam.* Legam: *quid minus est verisimile.* Tum illud *cum* non delendum ex sententia Lambini, sed mutandum in *dum.*

De loco qui est § 10, *quod utinam, Quirites* —, nondum dimitto ea quae disputavi ad Leges p. 586. Pro *utinam hoc quod ille crimen* —, novissimus Editor exhibet *ut hoc* —, ex libro Torrentii. Non probo, in hac sententiae forma, *ut* finale.

In § 13. ubi Labieni crudelitatem exagitat, sic edi video: *namque haec tua, quae te hominem clementem popularemque delectant,* I LICTOR, COLLIGA MANUS, *non modo huius libertatis mansuetudinisque non sunt, sed ne Romuli quidem aut Numae Pompilii: Tarquinii, superbissimi atque crudelissimi regis, ista sunt cruciatus carmina* —. Quam corrigendi viam iniit Ravius meus, V. L. I. p. 41, probare vix possum. Non negligendum hoc est, *namque* non in eiusmodi occupatione dici, sed *nam:* id quod non fugit Madvigium in Epist. Crit. p. 70: conf. V. V. D. D. ad Orat. I. § 71. Quod quum ita corruptum esset, ortum est pronomen *haec.* Ne *tua* quidem recte ista appellantur, quum essent Tarquinii, quae Labienus *lubentissime*

commemorabat tantum. Simpliciter legendum censeo: *nam quae te hominem* —. Aliquanto post, *quae verba*, ante *Quirites*, recte in uno Cod. Ox. omittuntur.

Non sine causa Ernestus, quo erat acumine, haesit in his § 13. init., ubi postquam C. Gracchum Labieno opposuisset Orator, ita pergit: *tu mihi etiam legis Porciae, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiusquam denique hominis popularis mentionem facis, qui — violare libertatem huius populi — conatus es?* Perpetuo eos, qui aderant, *hos* appellare solet; ut *horum* necessario eodem modo interpretandum sit. Sed apparet hoc Labieno obiicere voluisse Ciceronem, quod veteres auctores tuendae civium libertatis commemorasset, ipse eam libertatem violasset in *hoc populo*, quae oppositio excludit istud *horum*. Meliori ordine ista sic legentur: *tu mihi etiam legis Porciae, tu libertatis, tu C. Gracchi, tu cuiusquam* —. Modo ante cum lege Porcia *libertatis* mentionem coniunxerat.

In § 14. complura merito offenderunt Ernestum, cuius rationem habere minus videntur recentiores Editores. Confertur Labienus cum C. Graccho. Primum in his, *Scilicet tibi graviorem dolorem patrui tui mors attulit quam C. Graccho fratris:* recte vidit *tui* eiiciendum esse, itemque paulo post *patruus vester:* suo loco et hoc, et pronomen usurpatur § 22. — Molestis additamentis haec quoque laborant: *et similis viri tu ulcisceris patrui mortem, atque ille persequeretur fratris:* in quibus tam *patrui*, quam *fratris* delendum esse apparet.

Auspiciorum publica iura, quod in § 17. editur, nusquam appellantur, quum ipsa auspicia non alia, in huiusmodi argumento, nisi publica intelligantur. Delendum *publica*, omissum in compluribus Codd.

Quam vetus sit illa intemperantia Tullianae castissimae orationis pronominibus onerandae, apparet e Quinctiliano, et Rufiniano, qui locum in fine § 18. ita excitarunt, ut alter *vocem istam*, alter *vocem vestram* describeret: neque his utemur, et post *stultitiae* abiiciemus quoque *vestrae*.

Quo modo, quaeso, haec quis probare potest, quae eduntur eadem § init.: *nunc de Saturnini crimine ac de clarissimi patrui tui morte dicemus.* Nempe *Saturnini crimen* est illud ipsum quod statim subiicit, *arguis occisum esse a Rabirio Saturninum:* hoc

igitur falsum esse antea Rabirius docuerat, idem nunc Cicero susciperet, agnosceret, confiteretur si sibi esset integrum, deque eo sequens est disputatio, non de Labieni *morte*, quamquam *patrui mors* bis appellatur § 14, et *mors Saturnini* § 24. Duo continuo defendit orator; primum si Rabirius cum iis fuit qui Saturninum et reliquos in Capitolio oppugnarent, non hoc in crimen vocandum esse; tum a re publica desciscere non oportuisse Rabirium ideo, quod cum Saturnino esset patruus accusatoris, in cuius rei mentione castigat quodammodo huius impudentiam, § 22. sq. Nunc igitur non *de patrui morte*, sed *de patruo* dicturus erat: quo enim uno modo verba *de patrui morte* explicari poterant, ut esset de caede patrui, i. e. ut diceretur patruum a Rabirio occisum esse, h. l. probari ideo non potest, quod partic. *ac* iungere solet ea quae diversi generis sunt: istud si voluisset, dixisset *de Saturnini et patrui tui crimine.* In uno vocabulo, quod dolendum est, Halmius sprevit duorum praestantissimorum criticorum suspiciones. Nam Manutius non *clarissimi*, sed *carissimi* maluerat, Lambinus *clarissimi viri*, quum neutri sine idonea causa vulgatum displiceret. Primum *clarissimus* certum quoddam genus habet nominum quibuscum iungatur, non tantum ut *clarissimus vir* dicatur, sed *civis* quoque, et *philosophus:* minus apte cum iis nominibus, quibus per se nulla laus, nullus honor continetur, quapropter et in I^a^. Catilinaria damnandum *clarissimus pater*, et h. l. *clarissimus patruus.* Hinc Lambinianum *clarissimi viri:* sic enim solet, ut ad Div. XIII. 68. fin. *tuebor clarissimum virum patrem tuum.* Non contemnenda correctio, nisi quod dubitare licet an patruus iste vere vir clarissimus appellari potuerit; nusquam certe eum in magistratibus reperies; contra hominem fere ignotum fuisse conficias ex his verbis § 14. *patruus vester, quisquis fuit.* At ironiam in hoc agnoscendam esse vult et Ernestus et Halmius. Ego suum cuique sensum concedo, sed meo sensu et ab hoc loco, et a tota hac gravissima oratione alienissima est omnis ironia; ne dicam certum genus esse verborum in quibus Cicero quidem numquam ludat. Probarem Manutianum *carissimi*, si ulla significatio istius caritatis hunc locum deceret. Nihil, opinor, superest nisi ut suspicemur in illo verbo aliud latere adiecti-

vum cum subst. *morte* iungendum: quamquam multo melius est, utroque suppresso, legere *ac de patruo tuo dicemus.*

Merito in his § 20, *ex aedificiis armamentariisque publicis arma populo — dantur*, displicuit *aedificiorum* mentio. Quid intelligat Mommsenius, qui corrigit *ex aede Sancus*, quo ducere videtur nonnullorum librorum depravata lectio, prorsus non intelligo. Credas *aedem Castoris* appellatam esse, propter ea quae narrantur in Pison. § 23. Sed aliis hoc considerandum relinquo.

Non sine offensione, ut suspicor, leguntur haec ibid., ubi enumerat eos qui arma sumpserant contra Saturninum: quum *in foro (esset) C. Marius et L. Valerius Flaccus consules, post cunctus senatus, atque ille senatus, quem etiam vos ipsi, qui hos patres conscriptos, qui nunc sunt, in invidiam vocatis, quo facilius de hoc senatu detrahere possitis, (laudare consuevistis.)* Postrema duo verba de coniectura in Editis addita sunt, quoniam videbantur postulari ad sententiae absolutionem. Apparebit fortasse non opus esse illo additamento. Statim, in verbis *quem etiam vos ipsi*, minus diligenter *etiam* interponitur, tamquam si hoc significare voluisset, senatum illum ab aliis laudari solitum esse; et emphasis satis plane intelligitur in pron. *ipsi* inesse. Mox, *hos patres conscriptos* nemo probabit, nisi qui ostendere possit, praeter alloquendi formam in sententia dicenda, hoc modo Senatum designari solitum fuisse aut potuisse appellari; quum praesertim statim post recte *hic senatus* dicatur, ita ut, satis absurde, tam brevi intervallo eandem rem duplici modo designet. Expunctis quae stulte interpolata sunt, legendum censeo, *quem ne vos ipsi quidem in invidiam vocatis, quo facilius de hoc s. d. possitis.* Nihil attinebat *hunc senatum*, qui nunc erat, in invidiam vocare, sed illum qui tum Consules secutus erat.

Tum mirifica subiiciuntur haec: *cum equester ordo — at quorum equitum [Romanorum], di immortales! patrum nostrorum atque eius aetatis, quae tum magnam partem rei publicae atque omnem dignitatem iudiciorum tenebat —.* Offendebatur his merito Lambinus: sed non tantum propter inconcinnitatem improbanda sunt. Vitiosum hoc quoque aliis visum est, ut *aetas* diceretur *tenere dignitatem iudiciorum.* Sed quid quaeso

patrum nostrorum est? unde suspensus ille Genitivus? Nemo tamen concedet dici posse *equites patrum nostrorum:* ne hoc quidem, si iungatur *equites aetatis patrum nostrorum*, cuius etiam *aetatis* perquam otiosa indicatio esset, ne scilicet confunderentur cum his equitibus, i. e. qui nunc sunt. Ipsum, quod statim sequitur, adverb. *tum* excludit mentionem *eius aetatis*. Post eiusmodi admirationis formam, *quorum equitum, di immortales!* ex Ciceronis consuetudine vel statim subiici solet illud ipsum cuius causa tam eximie praedicandi esent, sicut pro Sull. § 42. init., vel ea ipsa forma παρενθετικῶς usurpata continuantur ea quae praecedebant, id quod h. l. necessario postulatur. Non *equites*, sed *equester ordo tum magnam partem — tenebat*. Haec omnia me quidem adducunt ut credam ista, *patrum nostrorum atque eius aetatis* ridicule interpolata esse, et *quae* mutari oportere in *qui*. Iudicia tum erant secundum legem Semproniam.

Quod § 21. de Scaevola dicitur, *perditus morbo*, merito displicet viris doctis, qui ne *praepeditus* quidem probabant. Quidni dicatur *praeditus morbo?*

Qui assuetas aures habent elegantiae quam in omni oratione sectatur Cicero, vix probare poterunt, opinor, haec § 24: *at C. Decianus — condemnatus est: et Sex. Titius — condemnatus est. Statuerunt equites Romani* cet. In primis postrema haec, sic ἀσυνδέτως illata, admonere poterant de vitio compositionis. Legendum censeo, deleto altero illo, *condemnatus est*, hoc modo: *et Sex. Titium — domi suae, statuerunt equites Romani illo iudicio inprobum civem esse —*. Haud dissimili sensu motus Ravius V. L. II. p. 161. egregie correxit locum § 25, in verbis *qua in causa tute* cet.

Ubi enumerat clarissimos viros, qui auctore Mario consule arma sumserant Saturnini interficiendi causa, tandem pervenit, § 26, ad duos Mucios, L. Crassum, M. Antonium, *quorum in hac civitate longe maxima consilia atque ingenia fuerunt.* Vitiosum est *magna consilia*, quamquam *magna ingenia* non offendit. Sed corrigendum est *maximi.*

Quod centies usu venit, sententiae consilium formamque orationis persumdedit partic. *at*, per errorem a librariis descripta pro *et*, in his § 29: *itane vero? tantis in laboribus*

C. Marius — vixisset, si nihil longius, quam vitae termini postulabant, — de se — cogitasset? At, credo, cum — rem publicam liberasset, omnia sua secum una moritura arbitrabatur. Nulla obiectio in postremis his spectatur. Duo absurda proponit, prius per interrogandi formam, alterum adhibito ironiae indicio (*credo*), eaque nectenda erant copula *et.*

Ad haec, § 29: *Quid iam ista C. Mario, inquit, nocere possunt, quoniam sensu et vita caret?* annotaverat Ernestus, in hac forma interrogandi non solere *quoniam* addi, seque coniecisse *qui iam*, vel *quando iam.* Displicuit hoc Orellio, qui hoc subiicit: » fatigabat eum haec oratio a solito reliqua»rum more et modo in quibusdam sane recedens." Vellem hoc discrimen diligenter indicavisset vir doctissimus, nusquam a me animadversum. Mihi totum hoc (*quoniam — caret*) insititium videtur, non tam quod frigide ista explicatio adiicitur, sed quod et a Ciceronis consuetudine et a recta ratione alienum est *sensu et vita carere.* Unum hoc *sensu carere* recte dicitur, sicut innumerabilia exempla vel in uno Primo Tusculanarum probabunt, tum ad Div. V. 16. 4. VI. 3. 4: quis autem dixerit *mortuum vita carere?* Sed poterat, *hac luce carere*, ut Tusc. I. § 12.

Non immerito Ernestus haerebat in hoc, § 30, quum dicitur *pro patriis fanis atque delubris propugnandum*, malebatque *fanis* mutare in *sacris.* Et Verr. I. § 7. appellantur *religiones — sacrorum fanorumque.* Equidem leniori medicina usus, legam *patrum fanis* —: conf. Legg. II. 19 et 26.

In § 31, pro *omnes ii*, necessario corrigendum *omnes hi*, quoniam istud, sicut ex iis intelligitur quae subiiciuntur, *quorum tu ex aetate coniecturam facere potes*, δεικτικῶς de praesentibus et de iudicibus dicit orator, quos de more illo pronomine indicat.

§ 6.

Fore suspicor, quibus nisi contemnere, non tamen satis religiose colere videar librorum manuscriptorum auctoritatem, quod ea et rarissime utar ad iudicii commendationem, et eandem longe saepius prorsus deseram. Equidem et virorum do-

ctorum qui illis copiis abundant laudo diligentiam qua utuntur notanda infinita illa lectionis varietate, et gratus utor istius laboris vel fructu, vel certe eventu. Sed quoniam ex illius farraginis consideratione hoc certe didici, nullum hucusque veterem librum repertum esse qui in omnibus veram Ciceronis manum referre iudicaretur, nec umquam repertum iri credo, non tantum ubi e diversissimis optandum est unam rationem dominari oportere existimo, sed ne omnium quidem consensus fortunae potius quam veritati tribuendus cuiusquam rationem obmutescere coegit, aut a corrigendis iis quae manifesto vitiosa essent deterruit. Quapropter ignoscetur mihi, ut spero, si, quum aliorum industria expromtae sint et expositae omnes illae veterum membranarum copiae, in quibus perlustrandis saepe difficile est aut non ridere librariorum stuporem, aut eorum audaciae non subirasci, nihil istorum ipse repono, sed quid vitiosum hucusque alios latuerit demonstro, tum quid verum sit domestico sensu, non aliunde quaesita auctoritate anquiro. Nihil igitur mihi demonstrandum est in plerisque quae attingo, nisi primum absonum esse id quod in editis exemplis circumfertur, tum postulari id ipsum quod mihi videatur; quorum tamen utriusque iudicium omnium est eorum, qui Tulliani sermonis vim et ingenium assiduo usu rite perceperint.

In Oratione pro Rabirio Postumo complura poterant indicari, quae dudum a viris ingeniosissimis pulcre correcta tamen a recentissimis Editoribus neglecta sunt. Nunc defungar uno alteroque loco corrigendo, plura premens quae nondum licuit mihi expedire.

Et primum videamus de § 2. Assentior Ernesto verba, quae nunc sic eduntur, *quam sermo — celebret*, spuria esse. *Hoc*, inquit, *generi hominum prope natura datum, uti, qua in familia laus aliqua forte floruerit, hanc fere qui sunt eius stirpis quam sermo hominum ac memoria patrum virtutem celebret cupidissime persequantur.* Rectissime iudicavit de his Ernestus: me quid praeterea offendat, reticere nolo. Quae, quaeso, est ista constructio, *hanc* (*laudem*) *quam sermo hominum virtutem celebrat?* Neque concedi poterit, ut *quam* ad *stirpem* referatur. Tum *laus* eadem est quae *virtus.* Postremo

in illis, *laude florere*, iam inest illud, quod satis inscite ad interpretandum adiicitur, ut eam *sermo hominum* celebrare dicatur. Miror, quod in novissima editione video, viros doctissimos, quum haec servare vellent, frustra in corrigendis istis desudasse.

Editur § 11. hoc: *si enim quid liceat quaeritis, potestis tollere e civitate quem vultis. Tabella est, quae dat potestatem; occultat eadem libidinem: cuius conscientiam nihil est quod quisquam timeat, si non pertimescat suam.* Quo spectat ista interpunctio? qua divelluntur ea quae necessario coniungenda erant, quoniam explicant postrema id ipsum, quod initio dicitur, *quem vultis.* Igitur et post *vultis*, et post *libidinem*, tollatur maxima distinctio: *cuius* refertur ad *tabellam.*

In § 26. editur: — *quosdam etiam senatores* — *Neapoli in celeberrimo oppido, cum mitella saepe videmus, chlamydatum illum L. Sullam imperatorem* —. Utor ea observatione quam expromsi Scholic. Hypomn. IV. p. 195. sq., contendoque pron. *illum* prorsus alienum esse h. l. a Ciceronis consuetudine. Quidni corrigatur, *chlamydatum etiam L. Sullam*, ut oratio superioribus continuetur.

Non ferendum est, quod legitur in § 29: »*Moreretur*," *inquies:* — *nam id sequitur. Fecisset certe, si sine maximo dedecore, tam impeditis suis rebus, potuisset emori.* Orellius annotavit: »sic etiam pro Cluentio § 42. habes v. *emori* post »alterum *mori*." Sed ex eodem loco animadvertere cum oportuisset e Ciceronis consuetudine, quam recte eiusmodi sententia claudatur v. *potuisset: hanc numquam accusasset Avitus, si id praetermittere, salvo capite suo, potuisset.* Idem hoc loco obtinebo, si docuero quare istud *emori* abiiciendum sit. Non puto quemquam defensurum esse, nullum omnino esse discrimen inter simplex verbum et compositum, ita ut ista pro lubitu permutentur. *Emori* autem ita dici solet, vel si ipse quasi transitus significetur, ut in illo quod secundum Epicharmum Latine enunciat Cicero Tusc. I. § 15, *emori nolo: sed me esse mortuum nihil aestumo:* vel si magno animo mortem obiri significatur, sicut Philipp. IX. § 6, de Ser. Sulpicio, *maluit in maximo rei publicae discrimine emori, quam minus, quam potuisset, videri rei publicae profuisse.* Planc. § 90, *ego*

vero ne immortalitatem quidem contra rem publicam accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie rei publicae vellem. Ita bis Cicero scripsit, *pro Pompeio emori possum*, ad Caelium II. 15. 2. et ad Att. VIII. 2. 4, quo idem dicitur quod Offic. I. § 57, *mortem oppetere.* Contra, ubi de morte quam natura afferat sermo est, *mori* ponitur; sicut Philipp. XIII. § 45, *aequiore animo et maiore consolatione moriere:* et Tusc. I. § 97, pro *emori*, ex aliis libris restituendum est, *quid lucri est mori?* eodemque modo corrigendum Pison. § 15, *ut mori potius quam servire praestaret*, ubi constanter vulgatur *emori.* Quid in Catilin. I. § 20. reprehendendum sit, alio loco ostendam: sed recte Laco ille ad Diagoram, Tusc. I. § 111. *morere*, (non *emorere*), id est, ante mortem nihil est quod fortunatius tibi contingere possit. Quod nunc Rabirii accusatori obiicit Orator, facit ridendo, quasi is dixisset, »oportuisset eum mori potius, quam apud Ptolemaeum dioecetae munus sustinere:" nullo modo cogitavisset ille de morte oppetenda: itaque ridicule quoque respondetur, *fecisset si potuisset.* Ne illo quidem Cluentianae loco defendi posse puto *emori.* Librorum nullam esse in talibus auctoritatem inconstantia lectionis et varietas arguit, qui etiam (ut alio compositi verbi exemplo utar) in ad Div. I. 7. 9. exhibent *emoneo*, cuius ratio nulla excogitari potest.

Ne in Vatiniana quidem pauca supersunt rectius constituenda. Veluti § 7, quod editur, *at enim dixisti non mea, sed rei publicae causa homines de meo reditu laborasse.* Qui proxime antecedd. inspiciat, fatebitur adversativum *at* ferri non posse. Scriptum fuerit oportet: *Ita enim dixisti, non mea —.*

Quod nondum animadversum videtur, hoc est, quod § 8. editur: *Scilicet aspera mea natura —: nemo humanitatem meam, nemo consuetudinem, nemo consilium, nemo auxilium requirebat: cuius desiderio — forum maestum, muta curia, omnia denique bonarum artium studia siluerunt.* Si qui putant in pron. *cuius*, ex anteced. *meam*, intelligendum esse ipsum Ciceronem, non attendunt nimium ista a se invicem remota esse. Excidit id, quod saepe cum *cuius* confunditur in Mss., legendumque est — *nemo auxilium requirit eius, cuius —.*

In § 11. proprie magis hoc dicetur: *habeat hoc praemium*

tua indignitas, ut adolescentiae turpitudo obscuritate et sordibus suis obtegatur, pro *sordibus tuis.* Ita Verr. Act. I. § 11. *adolescentiae maculae ignominiaeque* appellantur. Tum, in iis quae proxime antecedunt, *licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris*, me si audiunt viri docti delebunt verba *in adolescentia*, perquam ridicule per se interposita, et disrupto filo orationis.

Ubi de Vatinii tribunatu agit, § 16, haec dicuntur, in quibus constructio laborare mihi videtur: — *collegas habuisti viros fortes novem: ex his tres erant, quos tu quotidie sciebas servare de coelo, quos irridebas, quos privatos esse dicebas: de quibus duos praetextatos sedentes vides, te aediliciam praetextam togam, quam frustra confeceras, vendidisse, tertium scis ex illo obscuro — tribunatu consularem auctoritatem esse consecutum.* Distinxi aliquanto melius: nam, *de quibus* inchoat quasi apodosin, tamquam si diceretur, *de his igitur.* Sed in his ipsis postremis oratio sic distributa est, tamquam si tria dicerentur, primum de duobus illis, alterum de ipso Vatinio, postremum de tertio: et in ipso illo altero abest verbum finitum, quale modo est, *vides*, et mox, *scis.* Hoc postremum non latuit Lambinum, qui coniciebat, *tu — vendidisti.* Sed non tria, sed duo tantum dicenda erant, primum de duobus, tum de tertio: et manifestum est quamobrem Vatinii mentio cum illis duobus coniungi posset. Hoc obtinebimus quum legemus: *de quibus quum duos praetextatos sedentes vides, te — vendidisse meministi*, id est, hoc repulsam tuam in memoriam tibi vocat.

Unde mihi suspicio orta sit complura verba interposita esse, quae Ciceronis non sint, dicam si locum ipsum § 18. descripsero. *Simul etiam illud volo, uti respondeas, quum, te tribuno plebis, esset etiam tum in re publica lex Aelia et Fufia: quae leges saepenumero tribunicios furores debilitarunt et represserunt; quas contra, praeter te, nemo umquam est facere conatus; (quae quidem leges anno post, sedentibus in templo duobus non consulibus, sed proditoribus huius civitatis ac pestibus, una cum auspiciis, cum intercessionibus, cum omni iure publico conflagraverunt:) ecquando dubitaris contra eas leges cum plebe*

agere et concilium convocare? num quem ex omnibus tribunis plebis, quicumque seditiosi fuerint, tam audacem audieris fuisse, ut umquam contra legem Aeliam aut Fufiam concilium advocaret? In his si ea, quae parenthesi inclusa eduntur, propterea mihi insititia videri dicam, quod tota forma huius orationis, (quam Cicero ipse ad Div. I. 9. 7. *interrogationem* appellat, quamque nihil habere dicit, *nisi reprehensionem illius tribunatus*,) respuat mentionem eorum quae anno post exstitissent, quum praesertim nihil ista ad Vatinii culpam pertinerent, non prorsus satisfaciam. Sed alia sunt, quae fortasse sint graviora. *Leges* dici *conflagravisse*, ut esset pro *sublatas esse*, audacius est pro Ciceronis modestia utendae translationis: siquidem ipse *conflagrandi* verbo numquam translate uti solet, nisi eo addito, in quo *ardor* quidam insit, sicuti aliquoties *incendium* usurpat figurate. *Sedere* de consulibus, de iisdem etiam illis Pisone et Gabinio, aliquoties dicitur, non tamen addito *in templo:* utrumque per se sine controversia rectum est, non item, ut h. l., coniuncta: conf. verbi causa Sest. § 33. Quod autem dicitur, leges illas conflagravisse *una cum auspiciis*, vix ferendum est, quoniam haec ipsa erant, quae sublatis illis legibus tollere isti vellent. Tum vehementer dubito an *intercessiones* plurali numero in hac sententia recte dicantur, (multum diversum est in Philipp. I. § 25.) quum oportuisset *cum intercessione*, i. e. cum iure intercedendi, dici, quemadmodum Legg. III. § 24. dicitur *restincta seditio est*, non *seditiones.* In hoc quoque haereo, quod leges istae sublatae esse dicuntur *cum omni iure publico:* quod si quis ex amplificatione interpretari malit, tamen negligendum non est *ius publicum* in longe diversa re dici ad Div. IV. 4. 3. et VI. 1. 5: simili tamen amplificatione consulibus istis tribuitur *universam rem publicam esse deletam*, Sest. l. c. conf. § 53. Donec mihi demonstratum erit omnia ista recte dicta esse, tuebor meam interpolationis suspicionem.

Sine dubitatione haec verba, § 20, interpolatione liberanda sunt: *si id quod concupieras augur factus esses.* Abiiciendum esse *augur*, et antecedentia evincunt, et notissima forma dicendi. Aliquoties pronominis interpretatio per errorem in tex-

tum invasit: ut Offic. II. § 84. fin.: *tanta in eo peccandi libido fuit, ut hoc ipsum eum delectaret, peccare:* quod postremum verbum expungatur. — Tum hoc monendum, in § 36. *Clodium* interpolatum esse, sicut ipsa istius nominis collocatio arguit: rectius appellatur § 36. Supra quoque, § 18, non appellavit, sed designavit Pisonem et Gabinium.

Fieri non potest ut haec probentur, quae legimus in § 36: *eripueras senatui provinciae decernendae potestatem, imperatoris deligendi iudicium, aerarii dispensationem, quae numquam sibi populus Romanus appetivit, qui numquam a re publica summi consilii gubernationem auferre conatus est.* Orellius ita reddiderat Garatonii coniecturam, quum libri haberent *qui numquam aut summi c. g. auf. c. e.* Equidem non multum curo virorum doctorum conatus sanae cuiusdam sententiae restituendae, quoniam pannus hic mihi assutus esse videtur, quantocyus dissuendus. Fac ipsa verba sine reprehensione esse; tamen, quum ἀσυνδέτως antecedentibus subiiciantur, exspectandum erat ut amplius et maius quiddam diceretur, non ut paraphrasin tantum continerent priorum. Sed in verbis hoc primum vitiosum est, quod *auferre* ponitur non adiecto Dativo eius, cui auferatur: nam quod olim corrigebatur *a summi consilii gubernatione auferre*, aut *numquam antea summo consilio gubernationem auf.* (in quo istud *antea* prorsus ineptum est, quasi nunc conaretur populus:) manent sic omnia vitiosissima. Creditum videtur, *summum consilium* esse Senatum: neque tamen hoc conficiendum ex Orat. pro Domo § 73, ubi ista appellatio in interpretatione ponitur, et in ea oratione, quae falso Ciceronis nomen inscriptum habet: multoque minus ex Divin. I. § 4 (*nec vero somnia graviora — a summo consilio neglecta sunt*), quoniam istic non nisi universe ea potestas in re publica intelligenda est, penes quam somniorum esset iudicium, nec senatus mentio praecedit. De hoc quidcumque statuatur, ubicumque senatus vel summum, vel publicum consilium appellatur, manebit vera vis *consilii*, quae et deliberandi et decernendi potestatem continet: itaque Legg. II. § 30. dicitur, *continet rem publicam, consilio et auctoritate optimatium semper populum indigere.* Sed huius *consilii* quae cogitari potest

gubernatio, ita ut *consilium* dicatur *gubernari?* Imo ipsum *consilium gubernat;* ideoque recte dicitur Invent. II. § 164. per continentiam *cupiditas consilii gubernatione regitur.* Sunt haec omnino inscite et negligentissime composita: itaque sententia finiatur his verbis: — *populus Ro. appetivit.*

§ 7.

Non invitus redeo iterum ad Verrinas, praeclara illa delectatus varietate orationis et ingenii maturitate, quibus virtutibus ipse Cicero adductus est ut earum semel iterumque studiose mentionem faceret, Brut. § 318. sq. Orat. § 103. Sed initium faciam a Divinatione in Caecilium, in cuius ipso ingressu, § 2, offendo haec: *quum quaestor in Sicilia fuissem, iudices, itaque ex ea provincia decessissem, ut Siculis omnibus iucundam diuturnamque memoriam quaesturae nominisque mei relinquerem; factum est, uti quum summum in veteribus patronis, tum nonnullum etiam in me praesidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur.* In his, *uti*, contra perpetuam consuetudinem in hoc narrandi genere ponitur pro *factum est ut.* Sed quoniam verbi *arbitrarentur* diversum esse subîectum intelligitur ab eo, quod in protasi ponebatur, necesse erat hoc enunciari; quod obtinebimus mutando *uti* in *ut hi.* Recte Goerenzius, ad Fin. IV. § 28, *uti* pro *ut*, multis locis deberi librariis: prudentius etiam Madvigius iudicat, Epist. Crit. p. 139. Itaque infra quoque, § 68, *uti* mutandum in *ut.* — Pro *nonnullum etiam in me*, aptius erit *n. iam in me.*

Pergit hoc modo: *qui nunc populati atque vexati cuncti ad me publice saepe venerunt, ut suarum fortunarum omnium causam defensionemque susciperem: me saepe esse pollicitum, saepe ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset —, commodis eorum me non defuturum.* Admonitus unusquisque mecum prius illud *saepe*, utpote ineptum, expunget; infra recte et suo loco dicitur, multumque diversum est, quum § 14. dicitur *saepe esse petitum.* Sed praeterea ne *dicebant* quidem servandum, quoniam eo interposito frangitur elegans compositio, quae Si-

culorum optata et querelas tamquam sine interspiratione pronunciaret. Quod ad syntaxin attinet, apparet, nisi fallor, in praeced., *ad me venerunt*, latere *orantes*, ex quo ipso *dicebant* non addendum, sed intelligendum erat. Haud dissimile est id, quod invenitur Fin. I. § 69, quodque non oportebat durius videri Madvigio. Vix opus est monere, statim post § 3. *aiebant* eadem de causa esse omittendum, per se quoque incommodum.

Contra supplendum est id quod excidit § 4: *dicebam, habere eos actorem Q. Caecilium, qui praesertim quaestor in eadem provincia post me quaestorem fuisset. Quo ego adiumento sperabam hanc a me molestiam posse demoveri, id mihi erat adversarium maxime.* Una syllaba iteranda erat, *sed quo ego* —. Tum omisso *posse*, auctoritate Leid., *amovere* legendum.

In § 13, quum appellavisset, qui aderant, C. Marcellum, et Cn. Lentulum Marcellinum, subiicit, *quorum fide atque praesidio Siculi maxime nituntur, quod omnino Marcellorum nomini tota illa provincia adiuncta est.* Novimus sane *omnino nomen*, in Brut. § 244, sed id diversissime ponitur. Hoc loco postulatur *omni Marcellorum nomini:* quo modo Siculi dicuntur festum diem Marcelleorum *generi, nomini, familiae Marcellorum tribuere*, Verr. II. § 51. et *omnes Marcelli* appellantur ibid. § 122.

Initio § 14. interpolatum est *hi sciunt*, tamquam si nova sententia inchoanda esset. Imo absolvendum erat id, quod inchoatum erat inde a verbis *scitis:* itaque sequentia prioribus sunt continuanda.

Iterum inscita interpretatio in textum recepta corrupit et orationem, et sententiam, § 23. Quum enim dixisset Hortensium contendere ut Ciceroni anteponeretur Caecilius, fingit illum sic loqui ad iudicem: *da mihi hoc: concede quod facile est, quod honestum, quod non invidiosum; quod quum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud dederis, ut is absolvatur, cuius ego causa laboro.* Interpolata mihi videntur verba *ut is absolvatur.* Etenim sequ. *cuius* nunc necessario ad Verrem ipsum refertur: sed non *Verris causa* laborabat Hortensius, sed ut, quemcumque defenderet, causam obtineret; et

hoc indicatur pron. *illud*, quo refertur *cuius*. Impudentissime dixisset, *absolveris Verrem*.

In § 48. ter legimus *in dicendo:* primo loco recte: sed duobus reliquis vitiose.

Utrum tandem censes hos iudices gravius ferre oportere, in § 54, dudum a me correctum est, quod fugit Madvigium Append. Ascon. p. 37, quum antea *hoc* legeretur, Leid. *nos* haberet, ut demonstrarem *iudices* esse interpolatum; ad Sluiteri Disput. de Divinatione in Caecil. p. 109: eodemque modo corrigendum Verr. IV. § 36. Mox § 60. bis ad *hi* non additur *iudices*. Non tamen hoc perpetuo valet, et Lib. V. § 153. abstinendum video ab ea correctione quam proposui Scholic. Hypomn. IV. p. 241: Conf. I. § 30.

Difficile est in § 55. probare nude dictum hoc, *cognoscite ex me:* et suspicor ante haec excidisse *quam*.

Quum explicuisset quae causa inimicitiarum esset, quas praetenderet Caecilius, sic concludit § 58: *hic tu, si laesum te a Verre esse dicis, patiar et concedam: si iniuriam tibi factam quereris, defendam et negabo. Denique de iniuria quae tibi facta sit, neminem nostrum graviorem iudicem esse oportet quam te ipsum, cui facta dicitur.* In harum sententiarum consecutione et *denique* vitiosum est, et *deinde*, quod alii libri afferunt. Nihil addit ad ea quae modo dixerat; sed statim instituit *defendere* et *negare* id quod ultimo loco dixerat. Tum, Zumptium non oportebat dubitare quin *de iniuria* esset pro *quod attinet ad iniuriam*. Corrigendum existimo, *Etenim de iniuria* —, sicut *etenim* ponitur § 62. Et ante ea quae statim subiiciuntur, coniunctio amissa est, restituendumque, *sed si tu cum illo* —, flagitante ipsa argumentatione.

Quum § 66. dicitur *M. Catonem illum sapientem*, agnoscetur, spero, quam hoc diversum sit ab eo, quod corrigendum demonstravi Scholic. Hypomn. IV. p. 195 sq.

Pergamus ad Actionem Primam. Quod editur § 11. *quid aliud habet in se*, emendavi Bibl. Crit. Nov. V. p. 29.

Levi mutatione sanam sententiam restituere licebit in his, § 13: *tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis avarissimi et libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit, aut satietati superfuit.* Sed *imprudentia* non invadit in aliena, neque

quemquam spoliat. Corrigo, *impudentiam,* secundum Osannum. — Tum, quo iure ibid. *classes* dicantur *opportunissimae*, prorsus non intelligo. Melius *ornatissimae.* conf. Leg. Manil. § 9. et 21.

De conventu divisorum, quos Verres sollicitabat ut vellent Ciceronem de aedilitate deiicere, hoc narratur, § 23, *alios negasse audere, alios respondisse, non putare id perfici posse: inventum tamen esse fortem amicum — qui — id se perfecturum polliceretur, et fuisse tamen nonnullos qui se una facturos esse dicerent.* Quoniam isti *nonnulli* hoc dixisse videntur moti exemplo istius fortis amici, legendum est, ut coniecit Beneckius, *fuisse tum*, quum per se etiam *tamen* absonum sit.

In § 33. delendum esse *malitiose*, alios iam vidisse suspicor. — Tum § 35. *etiam in istius*, corrigendum *iam in istius.*

Inscite distracta sunt in editionibus, e quorum demum continuatione vera et digna oratore sententia prodire potest, § 40, in his verbis: *Haec omnia me diligenter severeque acturum esse polliceor. Quo me tandem animo fore putatis, si quid in hoc ipso iudicio intellexero — esse commissum?* Scilicet, *haec omnia* pertinet ad ea, quae iam per aliquot annos fuissent commissa, de quibus § 36 sqq.: quibus opponit, *hoc ipsum iudicium.* Igitur necesse est, ut conclusionis speciem servet oratio, ita legere: *haec omnia si me dil. — profiteor, quo me tandem* — cet.

M'. Glabrionem quum alloquebatur, non profecto dixit Cicero § 51, *fac tibi paternae legis Aciliae veniat in mentem.* Abiiciatur illud *Aciliae.* — Tum, paulo infra, § 52, haec tria delenda esse nomina, *Glabrionis*, *Scaevolae*, et *Scauri*, nisi res ipsa clamaret, satis arguit Pseudo-Asconii ad h. l. annotatio. Nec dissimili argumento docemur, in § 53. abiiciendum esse *Siculi*, ut recte vidit Madvigius.

Nescio quo casu proxima quoque plena sint interpolationum. Verbi causa § 54: *non sinam profecto, causa a me perorata, quadraginta diebus interpositis, tum nobis denique responderi, quum accusatio nostra in oblivionem diuturnitatis adducta sit.* In his isti *quadraginta dies* sic *interponuntur*, ut quum per se h. l. inutilia sint, tum discindant orationis constructionem et sententiam languidam reddant. Sunt ista interpolata ex

§ 31, ubi ista computatio suo loco erat, non hic.

Statim subiicitur hoc: *non committam, ut tum haec res iudicetur, quum haec frequentia totius Italiae Roma discesserit, quae convenit uno tempore undique, comitiorum, ludorum, censendique causa.* Si quis adeo plumbeus sit, ut admonitus non agnoscat haec postrema (*quae — causa*) non esse Oratoris, sed putidi interpretis, inspiciat Pseudo-Asconium. Peccatur praeterea Latinitate: nam nec *convenire* dici potest, nisi communis propositi causa, (nunc autem alii alia de causa Romam venerant:) nec *uno tempore* fieri dicuntur, nisi ubi hoc casu fiat in rebus diversissimis, vel ita ut plures simul una eademque causa moverit; sicuti in Pison. § 34, *mei capitis servandi causa Romam, uno tempore, quasi signo dato, Italia tota convenit.* Ex eadem ratione, supra § 15, verba *quae ad audiendum convenit*, putide adiecta ad *haec multitudo*, expungenda sunt: eandem multitudinem infra § 122. uno pronomine (*hos*) indicat. Hinc facile est glossema agnoscere in Lib. I. § 103, ubi post *his omnibus* abiicienda sunt haec, *hoc est populo Romano universo.*

Attendamus postremo haec, in § 55: *illud a me novum, iudices, cognoscetis, quod ita testes constituam, ut crimen totum explicem; ubi id interrogando, argumentis atque oratione firmavero, tum testes ad crimen accommodem; ut nihil inter illam usitatam accusationem atque hanc novam intersit, nisi quod in illa tunc, quum omnia dicta sunt, testes dantur, hic in singulas res dabuntur, ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi dicendique sit.* Tractavit hunc locum Madvigius bis, primum in Append. Disp. de Asconio p. 35, tum in Opusc. Acad. I. p. 335, sed ad eum tantum finem, ut liquide sibi demonstrare videretur prius gerundium, *interrogando*, tollendum esse, quippe quo servato ridiculum hoc exsistat, »ut Cicero in media criminum singulorum explicatio»ne, quae argumentis orationeque *perpetua* fieret, interrogasse »testes putaretur, et id fecisse, *antequam testes ad crimen accommodaret.*" Non persuadet mihi Madvigius; neque hoc probandum, quod orationem illam *perpetuam* appellat, quum Cicero ipse *argumentis atque oratione* tantum dixisset, et paulo post, *perpetuam orationem* in altera actione exspectandam esse.

Omnino quid necesse sit Oratorem hoc loco dixisse, intelligetur collato loco in Lib. I. § 29: *sic a me sunt acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus nullum esset, in quo quisquam vestrum perpetuam accusationem requireret. — Etenim sic me ipsum egisse memoria tenetis, ut in testibus interrogandis omnia crimina proponerem et explicarem, ut, quum rem totam in medio posuissem, tum denique testem interrogarem.* Hinc, nisi fallor, apparet errare Madvigium quum dicat, »aperte Ciceronem in duas partes actionem distribuere, alteram argumentis et oratione comprehensam, priorem, alteram subsequentem, tertium interrogationem." Quo modo *argumentis et oratione firmare* poterat, nisi praecessisset quod firmaret? Imo primum testibus constituendis criminis cuiusque ipsa explicatio ponitur, tum confirmatio, quam interrogando testes suisque argumentis et oratione perfecturus erat. Et servandum esse illud *interrogando*, arguitur eo, quod in sequentibus *eadem interrogandi facultas* adversario conceditur. Abuti praeterea contendo Mavigium utili celeroquin observatione, de tribus non ita iungendis, ut postremo copula praeponatur. Valere hoc concedo in iis, quae inter se diversa sunt: h. l. autem *argumentis atque oratione* unum genus indicatur, quod *interrogando* opponitur. Sed in errorem inductus esse videtur vir praestantissimus postremis verbis, *tum testes ad crimen accommodem*, quae vehementer miror a Madvigio sic explicari, tamquam si esset »testes producere et interrogare," quod nunc diceretur *testes ad crimen accommodare.* Neque hoc patitur rerum ordo, quem Cicero describit, neque ipsa Latinitas. Fieri enim non potest quin ea ipsa verba mendum contraxerint. Quid est enim *ad crimen accommodare testes?* Siquidem accommodamus quid, quod in nostra potestate sit, alterius commodo, ut Offic. III. § 43. fin. de iudice, qui amico *orandae litis tempus accommodat:* aut nos ipsos accommodamus ad id, quod non sit in nostra potestate: testes autem neque sibi quis, neque aliis accommodare potest. Hoc significare voluerit Orator necesse est: quum ipse ista agendi ratione in accusando defunctus esset, tum se adversario testes accommodare, quos is rursus interroget: nullo modo tamen hoc dici poterat *ad crimen accommodare*, id quod

fortasse in defensore cogitare licet, ut is suam defensionem ad crimen, ab actore productum, accommodet. Firmatur quodammodo mea suspicio, quod, ubi statim post illam a se propositam agendi rationem recognoscit, haec ad postremum addit, *ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi dicendique* sit. Sed *illi* qui sint, ex antecedd. intelligi non potest. Igitur non reticebo quid mihi videatur requiri ad illorum verborum eiusmodi supplementum, unde sana sententia prodeat.

Quandoquidem in hac ipsa oratione profitetur, § 33, rem omnem sibi cum Hortensio fore, his verbis usus mihi videtur, *tum testes istius amicis ad crimen defendendum accommodem:* sicut appellantur Lib. I. § 20: et recurrit pronomen in his, aliquanto post, *nunc id quod facimus, (ea ratione facimus, ut malitiae illorum consilio nostro occurramus) necessario fieri intelligat.* In his ipsis tamen corrigendum erit *et ratione facimus*, quoniam in tali confirmatione non potest copula omitti. Sunt innumerabilia eius formae exempla, quorum duo sufficiant, Lib. I. § 13, *de iure — suum putat esse iudicium, et recte putat.* Offic. II. § 69, *dictu quidem proclive (itaque vulgo loquuntur) se — mores hominum — sequi.* Eoque ipso praeciditur stupida doctrina Pseudo-Asconii, quem offendebat *facimus* bis poni.

§ 8.

Statim Lib. I. § 9, ubi de Verre dicitur, *quum cives Romanos morte, cruciatu, cruce affecerit*, tollendum est *cruce:* nec, spero, demonstratione indiget, absonum prorsus esse ut quis dicatur aliquem *cruce afficere:* ne si licuisset quidem Cicero duo ista nomina sic iunxisset.

In § 13. servandum esse *et recte putat*, quum Zumptius edidisset *et ratione putat*, dixi Scholic. Hypomn. IV. p. 187. In quo delectu nullam versari temeritatem, perspicuum erit ei, qui reputaverit, ut recte dicitur *ratione facere*, ita stolidum esse *ratione putare.*

Quod editur § 15. eiusmodi est, ut vix defendere liceat. *Quod meum factum — ita probaverunt, ut ei, qui istius quaestor*

fuisset, et ab isto laesus inimicitias iustas persequeretur, non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, quum id postularet, facerent potestatem. Novi et *persequi iniurias* dici a Cicerone, Acad. IV. § 1, et *iustissimas* appellari *inimicitias*, Flacc. § 2. Sed in Lucullo dicitur hoc alio modo, et altero loco non sine causa depositae dicuntur *iustissimae inimicitiae.* Igitur bene Zumptius monet, in Divinatione negasse Ciceronem *iustas* esse illas inimicitias, credo propter § 53—55: nunc autem servire causae. Ne hoc quidem opus est: et requiri suspicor ut h. l. corrigetur *iniurias suas.* Significat enim hoc, eum, qui suas iniurias persequatur, minus severe Siculorum iniurias persecuturum esse.

Quum dixisset, speravisse se omnibus probatam suam fidem esse et diligentiam, idque sè non fefellisse, hoc postremum demonstrat duorum eventuum commemoratione, § 19. *Nam comitiis meis* (quibus aedilis factus est Cicero), *quum iste infinita largitione contra me uteretur, populus Romanus iudicavit istius pecuniam, quae apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. Quo quidem die primum, iudices, citati in hunc reum consedistis, quis tam inimicus huic ordini fuit —, qui non conspectu consessuque vestro commoveretur?* Sed ista, *quo quidem die*, nihil aliud continent, nisi iudices ipso illorum comitiorum die consedisse, id quod vix concedendum. Verum habebimus, si corrigetur *quoque die.*

Nisi fallor, *cognoscimus* quid ex aliquo, *recognoscimus* cum alio quae uterque scit. Sic Act. I. § 15. *neque enim mihi videtur haec multitudo cognoscere ex me causam voluisse. sed ea quae scit mecum recognoscere.* Itaque nunc § 32, corrigendum, *quae* (Verris adolescentia) *qualis fuerit, aut meministis, aut ex eo, quem sui similem produxit, cognoscere potestis*, non *recognoscere.*

Vix probandum est hoc, quod § 38. de necessitudine inter consulem et quaestorem, quam sors attulerit, dicitur, *coniunctio secundae dubiaeque fortunae.* Iam per se duo illa adiectiva mire coniunguntur. Sed melius erit *incertae dubiaeque fortunae.*

Raro deprehendimus interpolationes nominum propriorum

animadversas esse ab editoribus, eius generis, cuius exempla supra posui ad Act. I. § 51. Tamen in hac oratione § 41. ea res non fefellit novissimos editores. Sed operae pretium est locum ipsum describere. *Itaque idem iste — in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quae in ipsum valebant crimina, contulit in illum, causamque illius omnem ad inimicos accusatoresque detulit: ipse in eum cui legatus, cui pro quaestore fuerat, inimicissimum atque improbissimum testimonium dixit. Ille, miser quum esset, tum proditione istius nefaria, tum improbo et falso eiusdem testimonio, tum multo etiam ex maxima parte istius furtorum ac flagitiorum invidia conflagravit.* (§ 42) *Quid hoc homine faciatis? aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reservetis? qui in Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella voluntatem neglexerit ac violarit, eosque ambo non solum deseruerit, sed etiam prodiderit atque oppugnarit.* Mirabile est hic Zumptium, post verba *ille, miser quum esset*, retinuisse *Cn. Dolabella.* Igitur ne hoc quidem attenderat, in istiusmodi orationis forma, diversum esse oportere *Dolabellam*, ab eo qui pron. *ille* indicaretur, quo adscito necessario excluderetur nomen ipsum, sicut in proxime antecedentibus *iste* et *ille* inter se opponuntur, ita ut ne hoc quidem ferendum esset, si scriberetur *ille Cn. Dolabella.* Zumptio igitur primum grave videtur contra librorum consensum interpolationem agnoscere: tum, ut aliqua saltem ratione hanc religionem defendat, comminiscitur hoc, utile esse »interiectum nomen, ne concurrant ambo *cum* (edidit enim *cum proditione*, quod retinuit Iordanus in 2[da] Orelliana), et cur Dolabella *miser* appelletur." Non libet pronunciare qualis mihi illa scilicet ratio esse videatur. Sed in eadem annotatione ea quoque ratio improbanda est, qua obtinere sibi videbatur *cum proditione*, non *tum pr.* legendum esse; »quoniam, inquit, *tum*, praecedente *cum*, ter referre vix Latinum est." Tamen ipse recte viderat sententiae apodosin incipere in verbis *tum multo:* igitur agnoscendum erat, bis praemissum *tum* non dici in consecutione (*cum — tum*), sed partitive subiici protasi (*cum miser esset*): et in illis duobus *tum — tum* postulari, non *cum — tum*, propterea quod plane diversa significantur, *proditione*, id quod

modo dicebatur *causam ad inimicos accusatoresque detulit; improbo testimonio*, illud quod eodem nomine modo appellavisset. Hic quoque praestantissimi viri error notandus est, quod *in Cn. Carbonem* et *in Cn. Dolabellam* edidit, quod ita defendit, ut dicat »eam orationem densatam quodammodo esse, quum »in utrumque inimicus consurgeret, in altero sortis religi»onem, in altero suam ipse voluntatis fidem neglexit:" et dicit *voluntatem* haud dubio esse Verris. Hoccine est diligenter interpretari? Cui non apertum est *voluntatem*, i. e. benevolentiam, ipsius Dolabellae intelligi? Sint haec minuta, sed fortasse utilia tironibus: nec lubenti animo feci, ut eius viri, quem quum viveret carum habui, doctrinam refutarem.

In § 46. narratur, Verrem Deli ex Apollinis fano pulcherrima signa sustulisse, eaque in onerariam navem suam coniicienda curavisse. *Tum subito tempestates coortae sunt maximae — ut non modo proficisci, quum cuperet, Dolabella non posset, sed vix in oppido consisteret: ita magni fluctus eiiciebantur.* Hoc postremum verbum corruptum est. *Eiicitur* quid, quod ita excluditur, ne redeat: sicut statim post illa navis dicitur *eiecta fluctu:* ipsi *fluctus* non eiiciuntur, sed *exciuntur*, aut *excitantur.* Quare alterutrum verbum restituendum erit.

Prorsus disceditur a constanti consuetudine, quam servat Cicero in talibus enunciandis, quum dicitur § 48: *fuit ulla cupiditas tanta —?* Alii libri praebent *illa.* Sed requiritur, *quae fuit ista cupiditas tanta?* Conf. § 54. et passim.

Quod dudum in § 54. proprium nomen interpolatum sustuli, Scholic. Hypomn. IV. p. 189. fin., nunc me admonet, in § 49, idem remedium adhibendum esse, quum editur, *hunc ipsum, inquam, Tenem, pulcherrime factum:* abiiciatur *Tenem.*

Quae signa ante domi habuisset disposita Verres, eorum post accusationem nullum domi reliquerat. Igitur Cicero sic eum alloquitur § 51: *non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denunciaturum, qui tuae domi saepe fuissent, ex quibus quaererem, signa scirentne fuisse, quae non essent.* Qui libros manuscriptos tractare consueverunt, non indigebunt demonstratione facile excidere potuisse voculam,

quae necessario h. l. requiritur, ut legatur *quae nunc non essent.*

Commemoraverat § 57. P. Servilium, qui ex Olympo capta, quae ornamenta imperatorio iure sustulerat, ea Romam apportata per triumphum vexerat: tum subiicit haec. *Cognoscite ex literis publicis hominis amplissimi dignitatem.* RATIONES RELATAE P. SERVILII. *Non solum numerum signorum, sed etiam uniuscuiusque magnitudinem, figuram, statum, literis definiri vides. Certe maior est virtutis victoriaeque iucunditas, quam ista voluptas, quae percipitur ex libidine et cupiditate. Multo diligentius habere dico Servilium praedam populi Romani, quam te tua furta notata atque descripta.* Contendo fidenter, interpositam sententiam (*certe — et cupiditate*) alienissimam esse a praesenti demonstratione. Nec tamen ficta sunt illa verba, aut ab aliquo annotatore profecta: sed suum in locum retrahenda, ad § 54, post verba, *sed Romam in publicum deportasses.*

Quo iure in Act. I. § 33. *malitiose* tollebatur, eodem hic § 63, ubi legitur, *ut eum suae libidines flagitiose facere admonebant*, abiicies adv. *flagitiose.* — Tum mox, non tantum satis, sed melius est ut legatur *negotium dat illis*, neque retineatur *suis comitibus*, quod putide adiectum est. Et hoc interpolatum est, quum legitur, *erat comes eius Rubrius quidam*, unde praestabit verba *comes eius* expungere. Non puto talia demonstratione indigere. Igitur in § 64, quum e verbis, *is ad eum rem istam defert*, Schutzius censebat delenda esse *rem istam*, nulla videtur demonstratione usus esse, quoniam Orellius annotavit, hoc fieri »sine causa." Igitur Orellius non sensit, id, quod deferret Rubrius (*Philodamum esse quemdam —*), non appellari posse *rem*, quod quale sit suspicari potuisset ex Lib. II. § 95. et ex ad Att. II. 24. 3: multoque minus usurpari posse pron. *istam*, quum hoc plane novum, nec in antecedd. eius mentio facta esset. Non attendit ad discrimen Madvigius ad Fin. p. 237. — Ibid. aliquanto post, iterum praestabit *hospes*, non adiecto nomine *Ianitor.*

In primis improprie dictum est hoc, § 65, de Philodamo illo, *tametsi erat ignarus quantum sibi ac liberis suis iam tum mali constitueretur.* Quis umquam dixit *malum constituere?* Non Latini tantum, sed cuiusvis sermonis ingenium repugnat.

Contra recte infra § 76, *constituitur in foro spectaculum acerbum.* Corrigendum existimo *strueretur.* — Nec minus improprium est, quod § 67. de Lampsacenis dicitur, qui, *eodem animo*, (nempe ut Philodamo succurrerent) *simul ut hoc audiverunt*, — *ad aedes noctu convenerunt.* Ineptum est istud *convenire*, ubi caedes et tumultus sequitur: ne dicam, in hac narratione praesens verbi tempus requiri. Legendum censeo, *concurrunt*, quo ipso verbo utitur § 80. Variatum esse in illis verbis, videmus in § 148.

Quod centies factum deprehensum est in libris, ut titubarent librarii in extrema syllaba pron. *ipse*, animadverti iterum in § 71, ubi editur, *quum — C. Varro — haec eadem ipsa se ex Philodamo audisse dicat.* Imo, *ipso*, sicut Haasius coniecerat.

Constanter, et sine ullius varietatis mentione, hoc servatum video in § 77: *Verresne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominum innocentium sanguine lui velles.* Quid hoc est, alicuius *libidinem sanguine alterius lui?* quoniam necessario hinc conficiendum est, ut cogitetur sanguis alicuius qui luat alterius libidinem. Sed neque usquam apud verum Ciceronem (non curo Epp. ad Brut.) eius verbi passivum reperitur, neque *luere* quodquam obiectum habere potest praeter *poenam.* Praesto est corrigere *elui.* Ecce Lib. V. § 121: *errabas, Verres, — quum te maculas furtorum et flagitiorum tuorum, sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare.* Legg. II. § 13: *animi labes nec diuturnitate evanescere, nec amnibus ullis elui potest.* Idem vitium, ortum eodem modo ex non iterata vocali in qua desinebat praecedens vocabulum, tollendum est ex aliis quoque locis. Miror, verbi causa, Madvigium reliquisse hoc in Fin. V. § 64, ubi dicitur de Lucretia, *quae per vim oblatum stuprum voluntaria morte lueret:* imo, *elueret:* morte luisset is, scil. poenas, qui scelus commiserat. Tum, quod in Caton. Mai. § 75. editur, de Paulo, *qui morte luit collegae in Cannensi ignominia temeritatem*, eodem modo corrigendum.

Nemo, ut puto, aegre feret, si dicam § 85, ubi appellatur *Pericles Ephesius, homo nobilissimus*, putide adiectum esse

istud *Ephesius* ab eo, qui fortasse metueret ne quis hic Atheniensem Periclem intelligeret.

Sunt sane nonnumquam in Cicerone ea ferenda, in quibus orationis figurae serviens, perfringat eas leges, quas verborum proprietas praescribit. Tamen difficile est hoc probare et accipere, quod § 89. dicitur de myoparone illo, quem Verres Milesiis abstulerat et vendiderat: quam navem Milesii, *non praedonum repentino adventu, sed legati latrocinio, non vi tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum amissam, in literas publicas retulerunt.* Quae, quaeso, est ista frigida et inscita oppositio, in qua utrobique *tempestatis* vocabulum prostet? Fieri nullo modo potest, ut ita scripserit Cicero, quamquam nemo hucusque in eo haesisse videtur. Sed librariorum stupor verum vocabulum capite et cauda auxerunt; et ab ipso oratore nihil scribi potuit, nisi *hac horribili peste sociorum.* Utroque voc. utitur infra, § 96. fin., sed ita, ut *tempestatis* metaphoram molliat, praemissis *tamquam aliquam.* Rursus *tempestatis* metaphora recte utitur Lib. II. § 91. Similes confusiones tractavi ad Legg. p. 624.

Spreverunt Editores Ernestii suspicionem in his, § 91: *nam Malleolus in provinciam sic copiose profectus est, ut domi prorsus nihil relinqueret.* »*Copiose*, inquit ille, mihi de »glossa suspectum est: nam Cicero *sic*, *ita*, in tali re nude »ponit, in eoque est elegantia, vid. Clav." Frustra quaeres in Clavi istius doctrinae auctoritatem, quam tamen nemo ignorat qui haec Tullii volumina tractaverit. Hoc miror, non esse usum virum acutissimum hoc argumento, ut diceret, *copiosum* sane Malleolum *proficisci* potuisse, non *copiose:* et ne sic quidem id significatum fuisse quod vellet. Igitur et hanc ob causam, et ex illa verissima observatione abiiciendum censeo istud *copiose.* De istiusmodi adverbiorum interpolatione notavi supra ad § 63: et eadem mihi ratio valuit ut corrigerem Brutum § 56, in Mnemos. Vol. VI. Part. IV. p. 425. — Brevi intervallo iterum recte suspicabatur Ernestius, verba, *quae ille reliquerat*, esse a glossatore.

Vix credam Ciceronem § 95. scripsisse, *Malleolus a me productus est, et mater eius atque avia.* Puer non isto proprio nomine paterno appellandus erat. Melius foret, *pupillus.*

Atque ita, in alia causa, § 151, *pupillum Iunium venisse in vestrum conspectum*, et, *quod puerum producerem.* — (Tum, § 94, legendum, *Quid exspectas? an dum ab inferis ille exsistat — ?* expuncto *Malleolus*, quod explicando pronomini ab aliis additum est: intelligi poterat ex anteced. *patriis bonis*).

Aliis expediendum relinquo quod legitur § 98, *qui haec omnia fecerunt.* Tum, quod statim sequitur, *rationes ad aerarium — non audet referre*, caret ea coniunctione, quae mihi requiri videtur.

Offendo in his, § 103: *me vehementer excusatum volo, non negligentia mea fore ut multa praeteream, sed quod alia testibus integra reservari velim, multa autem propter rationem brevitatis ac temporis praetermittenda existimem.* Intelligo *rationem brevitatis:* mavult orator ipse brevitati consulere: sed *temporis rationem* is demum habere dicitur, cui circumscriptum ad dicendum tempus est, quod, nisi fallor, ab h. l. alienum est.

Vitio iteratam esse syllabam suspicor in his, § 111: *Iam hoc magnum iudicium hominum de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse ne quis reperiretur, qui istius institutum sequi vellet.* Istud *iam* recte initio poneretur, si novum quid fuisset commemorandum: sed modo ante idem dixerat (*ne metuit quidem quisquam ne ediceret*). Ortum credo istud *iam* e postrema syllaba antecedentis *filiam.*

Haud dissimile quid innuitur § 117, de alia parte edicti: *quid nunc dicam neminem umquam postea alium edixisse? valde sit mirum, neminem fuisse, qui istius se similem dici vellet. Ipse in Siciliensi edicto hoc non habet.* In his, quid sibi volunt ista, *valde sit mirum?* sive ita legatur, sive, ut aliunde affertur, *valde hoc est mirum.* Serio hoc dicere non potuit Cicero, neque credo eum sic argumentari voluisse: si recte edixisset, alii profecto eum secuti essent; sed mirum accidit, ut nemo eum sequeretur; igitur inde conficiendum, eum non recte edixisse: — tale quid non patiuntur ea ipsa quae h. l. dicuntur. Corrigebam olim, *valde scilicet mirum*, ut per ironiam hoc diceretur, Schol. Hypomn. IV. p. 191 sq. Sed forma ipsa, sollemnis quodammodo in istiusmodi negatio-

ne, postulat ut in una verborum comprehensione per anaphoram iungatur duplex *neminem*, cui praesertim respondeat sequens *ipse*. Suspicor, verba illa continere stupidam admirationem eius, qui quaedam in margine annotaret: quibus resectis (nec me movet Priscani auctoritas, si quidem constat istos Grammaticos libris multifariam corruptis usos esse,) et restituto signo interrogandi, habebimus formam vere Ciceronianam: *quid nunc dicam neminem usquam postea alium id edixisse, neminem fuisse, qui istius se similem dici vellet? Ipse —*. Quoniam *umquam*, in tam brevi temporis intervallo ridiculum est, mutavi in *usquam*, siquidem de provincialibus quoque edictis est cogitandum; tum *id* (nisi malis *ita*, ut Lamb.) addidi ante *edidisse.*

Quoniam e multis locis constat *operas* dici pro operariis, § 147. e verbis, *quantum paucae operae fabrorum mercedis tulerunt*, tollendum est interpolatum *fabrorum.*

Per ironiam dicit, § 151, Iunii *produxeram filium, ut nomine ipso et memoria patris animos imperitae multitudinis concitarem.* Similia dixit postea, Rabir. Perd. § 24. fin., *aut desideria imperitorum misericordia commoveret*, in quibus, propter praeced. Ablativum *imagine*, unde suspensum est *commoverat*, corrigendum suspicor *ad misericordiam.*

Difficile est hoc probare, quod editur § 157: *non dicam id, quod probare difficile est: hoc dicam, quod ostendam, multos ex te viros primarios audisse*, cet. Corrigendum, *hoc dico:* sed, abiiciendum *quod ostendam.* Etiamsi enim concedamus fieri posse ut multa ostenderit in postrema parte huius orationis, quae intercidit; quo modo, quaeso, *ostendere* poterat orator aliquem aliquid audivisse Verrem dicentem? Melius sane supra § 23: *verum vobis dicam id, quod intellexi:* et omnino Futurum tum ponitur, quum quod dicendum est, in nova sententiae constructione subiicitur, ut Act. I. § 33. et conf. ibid., § 18, ubi statim res ipsa plena narratione subiicitur.

Tacui de permultis aliis, in primis de iis, quorum, quum dudum acutissime perspecta essent ab aliis, nullam habitam esse rationem a novissimis editoribus dolebam. Reliquas Verrinas percurram iterum, ubi commodum erit.

§ 9.

Nondum satis explicita esse videntur quae a Lysia accepimus in Oratione Pro Mantitheo. Dicta est haec oratio in Senatu, ipsiusque Mantithei δοκιμαζομένου apologiam continet. Valebat autem hoc in omnibus qui quemcumque demum honorem in sequentem annum nacti essent, sive sortitione, sive suffragiis, ut eorum δοκιμασία in Senatu provocaretur, quod non attinet pluribus demonstrare post Meierum Lit. Att. p. 202. sqq.: qui quod suspicatur in verbis Lysiae Contr. Philon. § 2. (ubi e Senatorio iureiurando excitantur haec verba, εἴ τίς τινα οἶδε τῶν λαχόντων ἀνεπιτήδειον ὄντα βουλεύειν) praeter istud βουλεύειν intelligendum quoque esse ἄρχειν, quo tamen actor in ista actione non indigebat, confirmari credo iis, quae Mantitheus § 8. pronunciat: ὁρῶ δὲ καὶ ὑμᾶς (Senatum alloquitur) ταύτῃ τῇ γνώμῃ χρωμένους, καὶ πολλοὺς μὲν τῶν τότε ἱππευσάντων βουλεύοντας, πολλοὺς δὲ αὐτῶν ςρατηγοὺς καὶ ἱππάρχους κεχειροτονημένους. Et consentaneum erat ut ista probatio, cuius causa vix quodquam certum delicti nomen postularet, quaeque maximam partem niteretur criminibus vel a moribus, vel ex animo in rem publicam τοῦ δοκιμαζομένου petitis, primum apud Senatum institueretur, non tamquam ἐν δικαςηρίῳ, sed eum ad finem ut istic vel tolleretur, vel probata reiiceretur ad Thesmothetas, qui eam publice ad tribunal deferrent, eodem instituto quo εἰσαγγελιῶν iudicium erat penes Senatum: neque fieri potest ut οἱ κεχειροτονημένοι non eidem periculo, cui οἱ λαχόντες, subiecti fuerint, siquidem in aliis multo etiam gravioribus negotiis comitiorum correctores esse poterant τὰ δικαςήρια.

Mantitheus igitur accusationi ita respondendum esse dicit, ut demonstret se εὔνουν εἶναι τοῖς καθεςηκόσι πράγμασι (nempe post anarchiam restitutis), tum περὶ τὰ ἄλλα μετρίως βεβιωκέναι. Sed animus eius in praesentem statum rei publicae ab inimicis hac αἰτίᾳ in suspicionem vocatus erat, ὡς ἵππευεν καὶ ἐπεδήμει ἐπὶ τῶν τριάκοντα καὶ μετέσχε τῆς τότε πολιτείας (§ 3.) Nulla sane hinc oriri poterat actio perduellionis, propterea quod μὴ μνησικακήσειν iuraverant Athe-

nienses tyrannide sublata, sed comparabatur istiusmodi criminatio ad alienandos civium animos. Respondet Mantitheus eo usus defendendi genere, quo apud Lysiam actor in Nicomachum § 7. sq., et abfuisse se in Ponto per illud temporis spatium, nec domum rediisse nisi quinque diebus antequam οἱ ἀπὸ Φυλῆς Piraeeum occupavissent, tum autem neque periculorum, neque rerum publicarum socium aut participem fuisse (§ 4 et 5.) Quod autem ei τὸ ἱππεῦσαι ἐπὶ τῶν τριάκοντα exprobrabatur, hoc ita refutat, ut dicat, stultum esse ἐκ τοῦ σανιδίου τοὺς ἱππεύσαντας σκοπεῖν, in quo tum multi eorum qui confiterentur ἱππεῦσαι (quomodo corrigendum puto id quod edi solet, ἱππεύειν) non commemorentur, tum inscripti sint nonnulli eorum qui absentes essent. Quo igitur argumento dirimetur hoc? Hoc, inquit: ἐπειδὴ γὰρ κατήλθετε, ἐψηφίσασθε τοὺς Φυλάρχους ἀπενεγκεῖν τοὺς ἱππεύσαντας, ἵνα τὰς καταςάσεις ἀναπράττητε παρ' αὐτῶν. ἐμὲ τοίνυν οὐδεὶς ἂν ἀποδείξειεν οὔτ' ἀπενεχθέντα ὑπὸ τῶν Φυλάρχων, οὔτε παραδοθέντα τοῖς συνδίκοις, οὔτε κατάςασιν παραλαβόντα, καίτοι πᾶσι ῥᾴδιον τοῦτο γνῶναι, διότι ἀναγκαῖον ἦν τοῖς Φυλάρχοις, εἰ μὴ ἀποδείξαιεν τοὺς ἔχοντας τὰς καταςάσεις, αὐτοῖς (f. melius αὐτοὺς) ζημιοῦσθαι. ὥςε πολὺ ἂν δικαιότερον ἐκείνοις τοῖς γράμμασιν ἢ τούτοις πιςεύοιτε· ἐκ μὲν γὰρ τούτων ῥᾴδιον ἦν ἐξαλειφθῆναι τῷ βουλομένῳ, ἐν ἐκείνοις δὲ τοὺς ἱππεύσαντας ἀναγκαῖον ἦν ὑπὸ τῶν Φυλάρχων ἀπενεχθῆναι. (§ 6 et 7.) Quorum, et cuius auctoritatis fuerit istud σανίδιον, tabella lignea, non est facile dictu: hoc novimus, in eiusmodi ἀναγραφαῖς nominum propriorum, crebro indicari et falsas inscriptiones et lituras (ψευδῶς ἐγγράφεσθαι et ἐξαλείφεσθαι): tum hoc apparet, si qua istius σανιδίου fuisset auctoritas, non publico decreto Athenienses imposituros fuisse τῶν ἱππευσάντων ἀπόδειξιν Phylarchis. Sed hi ipsi quaeri potest qui fuerint, οἱ ἐπὶ τῶν τριάκοντα, an quos civitas post constituisset? Quum, concordia restituta, credibile sit auctore Thrasybulo novos magistratus constitutos esse (καὶ τότε μὲν ἀρχὰς καταςησάμενοι ἐπολιτεύοντο, Xenophon Hellen. II. 4. 43.), necesse est ut sumamus negotium istud mandatum fuisse novis creatis Phylarchis, qui tamen suae quisque Φυλῆς eos nosse possent, qui per anarchiam equo meruissent.

Ipsum decretum repetendae καταςάσεως ab illis equitibus,

dubitari fortasse poterit fueritne Senatus, an populi in concione. Quum nihil diserte traditum sit, sic dirimi posse opinor, si prius exploratum fuerit quae et qualis fuerit ipsa *κατάςασις*. Probabiliter explicuit hoc Boeckhius in altera edit. Oecon. Civ. Athen. I. p. 354. sq., priorem sententiam corrigens, quum existimavisset eandem eam esse cum *μισθῷ*, aut *σίτῳ* qui equitibus tribueretur. Recte quidem sumit *κατάςασιν* esse pecuniam, quam civitas tribueret equitibus (quid vitiosum sit in eo, quum dicit »den Reitern oder Rittern," post dicam) quum instituerentur: in quo prorsus sequitur Harpocrationem in v., qui ita sibi videri dicit; nullum enim alium locum nosse is videtur in quo rei fieret mentio, praeter hunc ipsum Lysiae: vocabulum ipsum ab Eupolide quoque et Platone Comicis usurpatum indicat. Constitisse autem *κατάςασιν* pecunia, aut certe pecunia aestimatam fuisse, confici poterat hinc quoque, quod in illo decreto sancitum erat Phylarchos oportere *ἀποδεῖξαι*, aut, ni facerent, *αὐτοὺς ζημιοῦσθαι*, i. e. eadem pecunia mulctari, qualis sanctio, ut cognitum est, in multis aliis legibus et psephismatis deprehenditur. Neque prorsus novum hoc est, quod per sermonis abusum istiusmodi vocabulum in definita pecuniae summa usurpatur, qualis abusus deprehenditur quoque in *παράςασις*, et in *σύνταξις*.

Postremum addit haec de suo Harpocration: *ἀπεδίδοτο δὲ τὸ ἀργύριον ὑπὸ τῶν ἱππευσάντων, ὅτε ἀντὶ αὐτῶν ἕτεροι καθίςαντο· ἀπήτουν δὲ αὐτὸ οἱ Φύλαρχοι.* De utroque videamus. Prius illud reprehenditur a Boeckhio, qui docet, minus recte, tamquam si perpetui moris fuisset, intelligi id, quod non nisi semel post anarchiam factum esset. Equidem neque Harpocrationis doctrinam, neque Boeckhii correctionem probabilem esse puto. Si perpetui moris fuisset, primum quid opus erat peculiari psephismate quo *κατάςασις* repeti iuberetur? Rursus, si, quod perpetuo omitteretur, in his equitibus fieri decretum esset, tam odiosum hoc fuisset, ut restitutae concordiae vehementer adversaretur, quum praesertim illa oblivionis lege nemo praeter *τοὺς τριάκοντα*, et *τοὺς ἕνδεκα*, et *τοὺς ἐν Πειραιεῖ ἄρξαντας δέκα*, exclusus esset (Xenoph. Hellen. II. 4. 38.) Multo mihi verisimilius videtur in eo errare et Grammaticum et

Boeckhium, quod uterque sumsit hoc institutum, *καταςάσεως* de publico equitibus tribuendae, fuisse perpetuum; quod quare mihi videatur proprium fuisse imperii Trigintavirorum, paucis dicam.

Aerarium, eo tempore quo, post cladem apud Aegospotamos, pax facta cum Lysandro erat, fuisse exhaustum, non attinet, credo, multis demonstrare. Accedebat quod non tantum sociorum tributa, sed pleraque vectigalia extincta erant, tum magnus numerus eorum, quibus *εἰσφορὰὶ* imponi possent, exsulabant. Per hanc inopiam, quamquam nullae classes erant ornandae neque exercitus foras mittendi, tuenda tamen erat *διοίκησις*, quae domesticis expensis constabat. Trigintaviri pro arbitrio et Senatum novum, et alios magistratus constituerant (Hellen. II. 3. 11), quorum ille certe mercedem accipiebat. Tum, quo melius suam dominationem tuerentur, a Lacedaemoniis impretaverant praesidiarias copias (*φρουροὺς*), quod praesidium sine dubio ingenti quotidiana mercede constabat, singulorum certe non minus trium obolorum (conf. Xenoph. Hellen. V. 2. 21), ita ut per octo menses unum hoc negotium grandi pecunia indigeret. Tria millia civium, quos deligebant *μεθέξοντας δὴ τῶν πραγμάτων* (ibid. 3. 18.) vix fieri potest ut sine mercede habuerint, quum, reliquis per fraudem exutis, solis his arma concessissent (ibid. 20.) Sed servarant equitatum, firmissimum oligarchiae praesidium, ut vel Therameni videbatur (ibid. 48.): quae copiae quo numero fuerint, coniicere licet e temporibus *δημοκρατουμένης τῆς πόλεως*, quum verbi causa Pericles, initio belli Peloponnesiaci, profiteretur mille ducentos equites (Thucyd. II. 13), totumque hoc institutum referri soleret inter ea, quae magna cum expensa res publica suscepisset (conf. Andocides de Pace § 5. sqq. Aeschines Fals. Legat. §. 173 sqq.) Horum singulis non tantum drachmae merces minimum solvenda erat, sed praeterea *σῖτος* (conf. Boeckhius l. c. p. 352. sq.) Sed ne hoc quidem satis fuisse videtur. Etenim quum maior pars bonorum et locupletium vel indicta causa periissent, vel urbe cessissent (fere ad septem millia numerat Isocrates Areopagit. § 67.), e quorum numero antea equitum delectus per Hipparchum ita fieri sole-

bat, ut sibi quisque et equum et reliqua quibus opus esset compararet, Trigintaviros eo redactos fuisse suspicor ut magnum numerum tenuiorum in equitum catalogum referrent, quorum voluntatem fidemque ut sibi conciliarent, eam singulis ex aerario praestitisse pecuniam. qua indigerent ad eam militiam tuendam, eamque designatam esse nomine *καταστάσεως*.

Quo modo isti, in maximis aerarii angustiis, tantis sumtibus pares esse conati sint, satis docet miserrimi temporis historia. Ditissimi tum cives, tum inquilini, *χρημάτων ἕνεκα* mortis damnabantur (Xenoph. ibid. 3. 21), ut Trigintaviri et aliis necessitatibus prospicerent, et ut *τοῖς φρουροῖς χρήματα διδόναι* haberent: palamque profitebantur *τὴν πόλιν χρημάτων δεῖσθαι* (Lysias contr. Eratosth. § 6, loco corrupto.) Quumque ne haec quidem satisfacerent, tandem centum talenta a Lacedaemoniis mutuo sumserunt (Xenoph. ibid. 4. 28.) Postea, restituta re publica, insigne dederunt Athenienses documentum magni animi quo concordia servaretur, non sine causa celebratum et ab Isocrate (Areopagit. § 68. sq.) et a Demosthene (Leptin. p. 460. 12.) Quum enim aequum videretur ut, repetentibus debitum Lacedaemoniis adeoque flagitantibus (Lysias Nicomach. § 22.), ab iis solveretur qui *ἐδανείσαντο*, maluerunt *κοινῇ διαλῦσαι τὰ χρήματα*, et communem *εἰσφορὰν* sustinere. Neque hoc unum exemplum est, in Graecarum civitatum historia, servatae aequitatis ad restituendam civium concordiam inter se. Nam, aliquot annis post, Phliasii, quum Spartanorum moti auctoritate exsules restituere decrevissent, simul placuit *ἐκείνοις μὲν ἀποδοῦναι τὰ ἐμφανῆ κτήματα* (quae sine dubio publicata fuerant), *τοὺς δὲ τὰ ἐκείνων πριαμένους ἐκ δημοσίου τὴν τιμὴν ἀπολαβεῖν*, ut narrat Xenophon. Hellen. V. 2. 10. Et alia eiusdem generis exempla poterant excitari: veluti Arati Sicyonii, de quo Cicero Offic. II. § 81. sq., et post eum Plutarchus et Pausanias.

Sed Athenienses hoc quum agebant, quaeque damna paucorum imperium attulisset omnium opibus reparari volebant, nihil mirum, in maximis aerarii angustiis, et quum *σπάνις* esset *ἀργυρίου ἐν τῇ πόλει*, ut loquitur Lysias Bon. Aristoph. § 11,

voluisse eos ea certe repetere, quae praeter morem et vetera instituta singulis fuissent tributa ac donata de publico: in quo genere fieri potest ut alia quoque habita fuerint, quorum tamen nusquam mentionem factam esse video, et summo iure numerari poterant illae καταστάσεις, tamquam δανείσματα, siquidem qui has acceperant argui poterant τὰ τῆς πόλεως ἔχειν. Etenim, in tam afflicta et prostrata conditione omnium fortunarum, nullo modo exspectandum erat ut tam grandis pecunia per εἰσφορὰς conferri potuisset, itaque centum talenta Spartanis solvi. Et quandoquidem sic novum quoddam controversiarum genus oriebatur, in quibus inquirendum esset an quis per illos octo menses anarchiae acceptum quid teneret quod aerario deberetur, earum cognitioni et explorationi novi tum destinati sunt Syndici, de quibus nondum me poenitet eorum quae breviter disputavi Scholic. Hypomn. III. p. 288. sq. Horum Syndicorum munus dicerem illustratum esse a Meiero Lit. Att. p. 111. sq., aut a Boeckhio l. c. p. 213, si quidquam isti attulissent praeter Harpocrationem in V., cuius divinatio potius quam diligens doctrina nobis relicta est. Igitur quum Archini lege (cuius mentio fit apud Isocratem adv. Callimachum init.) privatorum petitiones, in quibus valeret τὸ μνησικακεῖν, exclusae essent, (quam disciplinam egregie illustravit Grotius Histor. Graec. Vol. VIII. p. 299. sqq.), manebat tamen τὸ δημόσιον, cui quod deberi existimaretur a quoquam e Trigintavirorum administratione, repetendum iusserunt Athenienses uno, ut suspicor, psephismate, quo et alia fortasse indicabantur, et illae καταστάσεις.

Necessario igitur populi, non Senatus, fuit illud psephisma, cuius descriptio, in primisque causa illarum καταστάσεων repetendarum, etiamsi nullo diserto testimonio a me proposita est, tamen eiusmodi mihi esse videtur, ut et rei naturae et temporum illorum ingenio reliquisque civitatis institutis consentanea sit. Hoc quoque addamus, minime nobis probari coniecturam Boeckhii, qui vetustae cuiusdam Inscriptionis reliquias (quas iterum edidit C. I. n°. 80.) cum illo psephismate coniungit, in Appendice Vol. II. Oecon. Civ. Athen. p. 207. sq. ed. 1ae. Nolo alia urgere quae in isto fragmento aliena sunt ab illo negotio;

sed si recte, ut mihi videtur, v. 9. supplevit ἡ βουλὴ] ἡ ἀεὶ βουλεύουσα, hoc ipsum monere poterat non esse istud psephisma, sed legem quam perpetuo valere oporteret.

Alterum quod docet Harpocration, ἀπῄτουν δὲ αὐτὸ οἱ Φύλαρχοι, ingenti laborat soloecismo, quoniam totum hoc Senatui reservabatur.

Non discedam hinc sine diligentiore consideratione eius argumenti, quo Boeckhius (l. c. p. 355.) usus est, ut obtineret κατάςασιν non esse cum μισθῷ confundendam. Si μισθὸς esset de quo ageretur, inquit, Mantitheus neque παραλαβόντα, neque ἔχοντας dixisset, sed potius εἰληΦέναι (voluit fortasse εἰληΦότα.) Primum, non meminerat in ipso Eupolidis fragmento, quod servarat Harpocration, esse κατάςασιν λαβεῖν. Tum, in ipso illo παραλαβόντα virum doctissimum non offendisse miror. Constat enim παραλαμβάνειν, in quaestorum et curatorum redditis rationibus, de eo dici, qui succedens in magistratu ab eo, cui ipse succedat, recipit ea quae is παραδίδωσι, quale quid omnium minime convenit equitibus κατάςασιν accipientibus de publico. Restat praeterea aliud, quod non minus miror neglectum esse. Quum enim Mantitheus enumerat indicia e quibus conficiendum fuisset eum non ἱππεῦσαι per anarchiam, apparet iustum ordinem ab eo servari, ita ut primum dicat οὔτ' ἀπενεχθέντα ὑπὸ τῶν Φυλάρχων, quos secundum psephisma oportebat ἀπενεγκεῖν τοὺς ἱππεύσαντας· tum, οὔτε παραδοθέντα τοῖς συνδίκοις, qui causam scilicet explorarent, et, si opus esset, ad tribunal deducerent; tertium quod subiicit, οὔτε κατάςασιν παραλαβόντα, eiusmodi est ut rem ipsam contineat, non sit argumentum quo ea demonstretur. Postulari puto ut id tertio loco posuerit, quod sequi oportuisset Syndicorum cognitionem, si re vera fuisset unus τῶν ἱππευσάντων, nempe restitutio ipsius καταςάσεως in aerarium: et hoc habebimus, si corrigitur, οὔτε κατάςασιν καταβαλόντα. Quid sit καταβάλλειν, norunt ii qui rerum Atticarum gnari sunt; sicut est in lege apud Demosthenem Timocrat. p. 730. fin., quae iubet τοὺς ἔχοντας τά τε ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια χρήματα καταβάλλειν εἰς τὸ βουλευτήριον, εἰ δὲ μή, τὴν βουλὴν αὐτοὺς εἰσπράττειν.

Venio nunc ad id, quod supra pag. 219. dixi me quaesitu-

rum esse, quid vitiosum esset in Boeckhii verbis (»den Reitern oder Rittern.") Minime inter se permutari oportere duo illa genera equitum, satis videtur ipse Boeckhius significare l. c. p. 656—658, siquidem a classe equitum, cuius censum definiverat Solon, distinguendus est equitatus ille, quem diu post constituerunt (*κατεϛήσαντο*) Athenienses. Si quaeritur a quo demum tempore classium illarum Solonearum usus et auctoritas evanuerint, quemcumque eventum habeat ista consideratio, hoc tamen ubique prodibit, segregari a veteri equitum censu et appellatione equitatum illum perpetuum quem res publica suo sumtu aleret. In Thucydide III. 16, ubi, classe centum navium instructa, dicuntur Athenienses *ἐσβάντες αὐτοί τε πλὴν ἱππέων καὶ πεντακοσιομεδίμνων, καὶ μέτοικοι*, non oportebat dubitari fieri nullo modo posse ut equitatus ille intelligeretur, quem Pericles II. 13. recensuerat: nihil dicitur aliud nisi *ἐπιβάτας* voluntarios exstitisse e civibus et inquilinis, (qui, sicuti conficere licet ex I. 143. init., opponuntur *τοῖς ξένοις ναύταις*· explicatius eiusmodi oppositionem exponit Boeckhius C. I. Vol. I. p. 305. sq.) locupletiores tantum abstinuisse. Equitatus ipse numquam illo ministerio fungebatur, sed si genus expeditionis postularet mittebatur et *ἐνεβιβάζετο*. tum non nisi peculiari psephismate eiusmodi quid definiebatur, sicuti apud Xenophontem Hellen. I. 1. 34, Thrasyllo *ἐψηφίσαντο ὁπλίτας τε αὐτὸν καταλέξασθαι χιλίους, ἱππέας δὲ ἑκατόν.* Sicut in Thucydide, ita de Xenophontis loco iudicandum est Hellen. I. 6. 24. Agitur de auxiliis quantocyus parandis quae Callicratidae opponerentur, quum Atheniensium classis Mytilenae obsideretur: *ἐψηφίσαντο*, inquit, *βοηθεῖν ναυσὶν ἑκατὸν καὶ δέκα, εἰσβιβάζοντες τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ἅπαντας καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους· — εἰσέβησαν δὲ καὶ τῶν ἱππέων πολλοί.* Nihil istic de equitatu cogitandum, quo ne opus quidem erat. Sed prorsus dissentio a Boeckhio quum docet, e censu definitum fuisse aliquod ius militandi in equitatu (p. 658. init. »weil darnach »die Berechtigung zum Reiterdienst und einiges andere abge»messen wurde.") A quo tempore in copiis militaribus certus equitatus Athenis constitutus est (de cuius instituti initio et progressu Andocidis et Aeschinis locos supra indicavi p. 220),

nihil ea res commune habuit, nec habere potuit, cum censu eorum, qui dicebantur ἱππάδα τελεῖν (Boeckhii ἱππικὸν τελεῖν, p. 651, inauditum est in scriptoribus Atticis:) nec usquam demonstratur id, quod ab eodem docetur (p. 352. et 650), lege teneri ditiores in equitatu mereri. Tantum aberat ut ὁ ἱππεύων existimaretur λειτουργεῖν, ut apud Lysiam Alcib. I. § 7. sq., qui maluisset ἀδοκίμαςος ἱππεύειν quam μετὰ τῶν ὁπλιτῶν κινδυνεύειν, ἀςρατείας et λιποταξίου crimine conveniatur, quamquam dubitari non potest fuisse istum Alcibiadem τῶν ἱππάδα τελούντων. Praetorem aut Hipparchum, cuius esset καταλέγειν ἱππέας, hoc potissimum spectare oportebat, quis isti militiae idoneus esset, quoniam, ut constat, δοκιμασία τῶν ἱππέων erat penes Senatum: et sane laudari poterat qui pulcrum et bene instructum equum obtulisset, unde hoc quaerere poterat Demosthenes Fals. Legat. p. 432. init., Ποῖος γὰρ ἵππος, ποία τριήρης — γέγονε παρὰ τούτων τῇ πόλει; Ipsum autem ἱππεύειν, quo modo in liturgiis censeri poterat, cum censu coniunctum, quum equitibus μισθὸς praeberetur et σῖτος? Mantitheus ipse apud Lysiam (§ 13.) κατειλεγμένος ἱππεύειν, quum mallet maiori cum periculo in hoplitis militari, a praetore impretravit ut se e catalogo deleret.

Quae hucusque explicui confirmari puto Xenophontis auctoritate in Hipparchico. Agnoscitur ubique δοκιμασία illa quam Senatus haberet: tum apparet ex I. § 2. numerum quoque equitum lege definiri solitum fuisse. Sed considerandus est locus IX. 3, ubi dicit numerum τῶν χιλίων ἱππέων facilius plenum servari posse, si ducentos peregrinos constituerent equites: tum addit haec § 5: εἰς δὲ τιμὴν τῶν ἵππων νομίζω ἂν αὐτοῖς χρήματα ὑπάρξαι καὶ παρὰ τῶν σφόδρα ἀπεχομένων μὴ ἱππεύειν, ὅτι καὶ οἷς καθίςησι τὸ ἱππικὸν ἐθέλουσι τελεῖν ἀργύριον ὡς μὴ ἱππεύειν, παρὰ πλουσίων μὲν, ἀδυνάτων δὲ τοῖς σώμασιν, οἴομαι δὲ καὶ παρ' ὀρφανῶν τῶν δυνατοὺς οἴκους ἐχόντων, νομίζω δὲ καὶ μετοίκων φιλοτιμεῖσθαι ἄν τινας εἰς ἱππικὴν καθιςαμένους κ. τ. λ.

Bis tantum, quantum memini, hunc locum usurpavit Boeckhius, sed ita ut incredibili modo a vera sententia explicanda aberret l. c. p. 658. inf. Apud Xenophontem, ait, τὸ ἱππικὸν

τελεῖν non significat equestrem censum solvere (igitur ἱππάδα τελεῖν), sed pecuniam solvere qua quis equo merendi necessitatem sibi impositam redimat, (»bedeutet τὸ ἱ. τ. nicht Rich- » »terschatzung zahlen," " sondern statt des Reiterdienstes, »wozu einer verpflichtet ist, Reitergeld bezahlen, sodass man »sich loskaufen konnte.") Quid mihi videatur de illa parte sententiae Xenophonteae, quae continetur verbis ὅτι καὶ οἷς usque ad ὡς μὴ ἱππεύειν, quibus suam Boeckhius contineri doctrinam putat, dicam tum si demonstravero illud ipsum, quod inde confecit, per se verum esse non posse. Redimendae militiae, aut cuiuscumque demum muneris aut oneris, exemplum et auctoritatem in tot veteris historiae Atheniensium monumentis neque ipse repperi, neque facile quemquam allaturum esse puto: multo etiam minus reperietur hoc, ut eiusmodi pecunia, quod tamen necesse esset propter verbum τελεῖν, in aerarium fuerit illata; quale quid hodie, ex nova lege, in Gallia usurpatur. Sed hoc quoque adversatur isti doctrinae, quod, ea probata, proditur ac deseritur Xenophontis consilium. Hic enim, quum suaderet peregrinos equitatui πολιτικῷ adsciscere, unum tantum, quod huic consilio obstare posse videretur, nempe istos peregrinos non domo allaturos esse κατάςασιν, ita solvit, ut dicat, eam pecuniam quae postularetur facile exstituram ab eorum liberalitate bonoque in rem publicam animo, qui ceteroquin alius alia de causa istius militiae onere excusati essent. Quid autem istuc pertinet facultas, si qua fuerit, oneris redimendi? Prorsus nihil. Et, ne quid omittamus, ne Graecum quidem est τὸ ἱππικὸν τελεῖν, si ἱππικὸν τέλος intelligendum est, ut modo supra significavi: nam τὸ ἱππικὸν substantive dictum nihil aliud nisi ipsum equitatum significat: ipsumque denique τέλος et τελεῖν alienissima sunt ab eiusmodi pecuniae solutione qualem Boeckhius fingit, quae ne eius quidem generis esset, cuius novimus fuisse πορνικὸν τέλος. Postremo, vix attinet monere totum istud Xenophontis consilium otiosum futurum fuisse, si perpetuo instituto, ut Boeckhius putat, καταςάσεις de publico praeberentur. Extrema autem istius loci ex Hipparchico verba correctione indigent. Conspirat consilium, quo

inquilini quoque adsciscendi in equitatum commendantur, cum iis quae explicantur in libello De Vectigalibus II. § 5, ubi commendatur τὸ μεταδιδόναι τοῖς μετοίκοις τοῦ ἱππικοῦ. Igitur in Hipparchico legatur, εἰς ἱππικὸν καθιςαμένους· sensus est; inquilinorum quoque nonnulli lubenti animo in equitatus militiam deligerentur. Stolidum est, εἰς ἱππικήν. Utrumque locum noverat Boeckhius l. c. p. 364. c.

Nunc videamus de tota illa sententiae parte, quae reliquis interponitur, et unde praeclarum illud velut ἑρμαῖον quoddam Boeckhius expromsit. Ubi, quaeso, est subiectum verbi καθίςησι? Quid est καθιςάναι τὸ ἱππικόν τινι, siquidem haec iungenda sunt οἷς καθίςησι τὸ ἱππικόν? Ubi est subiectum verbi θέλουσι? aut quid, si participium est? Quis umquam dixit ἀργύριον τελεῖν? Qua syntaxeos norma defendi poterit, ut iungantur τὸ ἱππικὸν τελεῖν, ita ut ἀργύριον tamen locum suum tueatur? Sunt istae merae tenebrae, quas ne coniectura quidem tentanda facile quisquam dispellere poterit, sed e quibus lucem exspecto a Boeckhii ingenio. Dicam quid mihi videatur. Statim illud ὅτι, a quo orditur haec verborum comprehensio, suspicionem mihi iniecit, totum hoc esse παρέμβλημα eius, qui de suo interpretari et amplificare vellet ea, quae Xenophon recte et suo proposito convenienter dixerat. Concedo exstitisse Athenis nonnullos, qui impositum militandi onus detrectare conarentur, omninoque subterfugerent ea officia, quibus qui fungeretur dicebatur τὸ προσταττόμενον ποιεῖν· sed istud fraude ac dolo consequebantur, pecunia autem redimendi oneris nusquam quodquam vestigium deprehendetur in ipsa civitate. Non inauditum hoc erat in iis rationibus, quae rei publicae cum sociis civitatibus intercedebant, neque alia origo fuerat τῶν φόρων, qui de communi consilio belli sustentandi causa sociis imponebantur: tum notabile exemplum redimendae militiae habemus in decretis eius conventus, qui Spartae habitus est Ol. 99. 2, quae diserte commemorat Xenophon Hellen. V. 2. 21. sqq. Sed totum hoc alienissimum est ab eo, quod nunc in Hipparchico commendatur, cuiusque unum fundamentum et spes erat in civium et inquilinorum φιλοτιμίᾳ.

Non involasse, ut spero, videbor in Boeckhii doctrinam, cuius viri eruditione et ingenio delectari soleo, sed quam potui diligentissime disceptavisse. Alia opportunitate retractaturus sum ea, quae explicui ad Apsinem p. 173. sq., in quibus festinationem et temeritatem mihi exprobrat Boeckhius l. c. p. 745. a.

§ 10.

Deceleam ab Agide occupatam (Ol. 91. 3.) tradit Thucydides VII. 19, cuius loci auctoritate recte utitur Leakius de Demis Atticae (p. 13. sq. interpret. Westermanni) ad definiendum istius pagi et munitionis situm, quem confirmari puto a Xenophonte Hellen. I. 1. 35: neque enim Agis *ἐκ τῆς Δεκελείας* cernere potuisset *πλοῖα εἰς Πειραιᾶ καταθέοντα*, nisi illud munimentum in excelso loco fuisset. Nihil addit Rossius in Demis Atticae p. 67. Ex eodem Xenophontis loco conficitur quantam auctoritatem istius belli administrandi habuerit Agis, quam describit quodammodo Thucydides VIII. 5, quum aliquot annis ante Lacedaemonii irati legem sanxissent, ex qua decem consiliarii, quorum consilio uteretur, ei adderentur: Thucyd. V. 63. fin.

Hinc intelligitur quare Lysander, extinctis apud Aegospotamos Atheniensium copiis, *ἔπεμψε πρὸς Ἆγίν τε εἰς Δεκέλειαν καὶ εἰς Λακεδαίμονα ὅτι προσπλεῖ σὺν διακοσίαις ναυσί.* Xenoph. Hellen. II. 2. 7. Hic nuncius quid Lacedaemone effecerit, statim subiicitur, nempe Lacedaemonios et reliquos Peloponnesios *πανδημεὶ* exiisse, *παραγγείλαντος τοῦ ἑτέρου Λακεδαιμονίων βασιλέως Παυσανίου*, quum scilicet agnoscerent hoc opportunum esse tempus Athenarum vi expugnandarum. Excipiunt ista statim haec verba: *ἐπεὶ δ' ἅπαντες ἠθροίσθησαν, ἀναλαβὼν αὐτοὺς πρὸς τὴν πόλιν ἐστρατοπέδευσεν κ. τ. λ.* In his omissum est subiecti indicium, quod necessario supplendum, legendumque *ἀναλαβὼν αὐτοὺς Ἆγις πρὸς τ. π. ἐστρ.* Conf. ibid. § 11.

(*Continuabitur*). I. Bake.

ATAKTA.

(*Continuantur ex* VIII. *pag.* 228).

§ 11.

G. Grotius, cuius eruditione et prudentia in primis delectari soleo, in Historia Graeciae Vol. VIII. p. 235. sq. not. 2, reprehendit Lysiam, qui (Contr. Agoratum) iudicium eorum, quos Agoratus denunciaverat in Senatu, posuerit factum esse ante quam Lysandri pax accepta, ipsique Athenae traditae essent iis conditionibus, quas Theramenes Spartâ attulerat: contra, inquit, post traditam urbem et Trigintaviros constitutos factum fuerit necesse est, siquidem ea gesta sunt post reditum Theramenis e secunda legatione, et, ut auctor est Xenophon Hellen. II. 2. 22, postridie, quam rediisset, Theramenes in concione retulit de pacis conditionibus, quae tum paucis renitentibus acceptae sunt. Addit hoc argumentum, fieri non potuisse ut Nicias Agorato aufugiendi opportunitatem obtulerit, duabus naviculis comparatis Munychiae, quum Lysander classe portum obsideret. Mihi contra videtur, et in ipsa rerum gestarum diligenti explicatione, quam sane nemo contendet comminisci voluisse Oratorem, adeo perspicua indicia contineri veritatis affirmo, ut nullo modo evertatur illa Xenophontis auctoritate, qui et brevitatem secutus est, et quum illam historiam scriberet maiori etiam temporis intervallo ab illis temporibus aberat quam Lysias.

Principio animadvertendum, per totam orationem hoc demonstrari ab Oratore, Agoratum, qui ad Senatum nomina detulisset praetorum multorumque aliorum optimorum civium,

eo ipso causam exstitisse omnium malorum quae post accidissent, Lysandro traditae urbis, moenium eversorum, proditarum navium, et constituti Trigintavirorum imperii: conf. § 30. 33. 43. 48. et passim: quodque dicitur § 2, τοὺς ἄνδρας ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἀπέκτεινε, μηνυτὴς κατ' αὐτῶν γενόμενος, illud ipsum indicat, μήνυσιν ante factam, iudiciumque institutum esse, damnationem demum sub Trigintaviris. Nec minus hoc confirmatur iterata mentione populi psephismatis in illo iudicio constituendo, §33 et 35; siquidem satis manifestum est ἐπὶ τῶν τριάκοντα neque ἐκκλησίαν convocatam esse, neque psephisma condi potuisse. Quo loco necessaria correctione verba Oratoris ad sanam sententiam revocanda sunt. Quum enim recte et ordine commemorasset, § 34, viros illos ex indicio Agorati in vincula coniectos esse (quam potestatem Senatus habebat in crimine evertendae rei publicae, quaque, modo ante, in Archestrato quoque usus erat: Xenophon Hellen. II. 2. 15), tum autem Lysandrum portum Piraeei invasisse, et Trigintaviros constitutos esse, haec subiicit § 35: ἐπειδὴ τοίνυν οἱ τριάκοντα κατεςάθησαν, εὐθέως κρίσιν τοῖς ἀνδράσι τούτοις ἐποίουν ἐν τῇ βουλῇ, ὁ δὲ δῆμος ἐν τῷ δικαςηρίῳ ἐν δισχιλίοις ἐψηφίσατο, καί μοι ἀνάγνωθι τὸ ψήφισμα. Sed in Trigintavirorum imperio neque δήμου ulla auctoritas quaerebatur, neque Athenis ὁ δῆμος dicebatur ἐν δικαςηρίῳ ψηφίζεσθαι. Una vocali detracta legatur ἐψήφιςο· populus, inquit, nempe in illa concione in qua illorum virorum nomina delata fuerant (§ 32. sq.), *decreverat* τὴν κρίσιν instituendam esse ἐν δικαςηρίῳ ἐν δισχιλίοις· quo neglecto nunc Trigintaviri κρίσιν ἐποίουν ἐν τῇ βουλῇ. Et sic interpretatur Grotius quoque l. c. p. 240. Igitur sic tenendum est, iudicium ipsum et causae disceptationem et damnationem factam esse post traditam urbem, sed reliqua omnia et statim post reditum Theramenis, et ante concionem facta esse, in qua pacis conditiones acceptae sunt.

Quod porro Grotius obiicit de fuga Agorati, quam comparari potuisse dubitat, quum Lysander portum obsideret, non negligendum est Lysandrum tum sane magna classe ὁρμίσασθαι πρὸς τὸν Πειραιᾶ, ut est apud Xenophontem l. c. § 9, sed nullam vim in animo habuisse, praeterquam ut arcendo commeatu Athenienses fame ad deditionem cogeret (τὰ πλοῖα

i. e. *σιταγωγὰ*, *εἶργε τοῦ εἴσπλου*. ibid.); nihil autem, ut mihi videtur, curavit singulos qui parvo navigio e portu excederent.

Postremum quaerit Grotius, quid sibi velint verba *ἕως τὰ πράγματα καταςαίη*, (apud Lysiam § 25.) si ista ante traditam urbem facta sint. Suspicor eum ista sic intelligere, quasi Nicias se quoque exsulare velle dixisset, donec e Trigintavirorum tyrannide libertatem civitas recuperavisset. Ego nihil aliud Niciam voluisse arbitror nisi hoc, *donec* ex ea trepidatione et anxietate, quae omnium animos suspensos tenebat propter tum Lysandri, tum novarum rerum metum, ad certam, quamcunque demum, conditionem res rediissent: quemadmodum § 61. appellatur *ἡ τότε πολιτεία καθιςαμένη*.

In harum rerum explicatione diligentiam omnino requiri in Xenophonte, palam fit e collatione Lysiae Contr. Eratosth. § 68 sqq.

Non dimittam illam Contr. Agoratum orationem sine paucorum locorum correctione. Sic in § 6, *νομίζοντες — μάλιςα ἐν τῷ τότε χρόνῳ τὰ πράγματα, ὡς αὐτοὶ ἠβούλοντο, καταςήσασθαι*, legam potius et *μάλις' ἂν ἐν τ.*, et *ἐβούλοντο*, sicut editur § 31.

In § 9. difficile est probare *ὥςε μήτε τῶν τειχῶν διελεῖν*, quoniam et verbum illud improprium est, nec genitivus explicari potest. Corrigam, si quidem de moenium eversione *ἐπὶ δέκα ςάδια* sermo fuerat, *τῶν τειχῶν τι καθελεῖν*, idemque verbum restituendum § 14, ubi recte Bekkerus *διασκάψαι* mutari iubet in *κατασκάψαι*.

Non intercedam si quis defendet recte dici in § 15, *ὁρῶντες δὲ οὗτοι οἱ ἄνδρες ὀνόματι μὲν εἰρήνην λεγομένην, τῷ δ' ἔργῳ τὴν δημοκρατίαν καταλυομένην*· sed praeferam *εἰρήνην ἀπαγγελλομένην*. — Statim post corrigendum, *οὐκ ἔφασαν ἐπιτρέψειν*, pro *ἐπιτρέψαι*, eodemque modo in § 47.

Ἐναντιοῦσθαι περὶ τῆς ἐλευθερίας, § 17. minus probandum quam *ὑπὲρ τ. ἐ.*, sicuti mox *ὑπὲρ τοῦ ὑμετέρου πλήθους ἀντιλέγειν* editur.

De Senatoribus, quibus mandatum erat ut Agoratum prehenderent et in Senatum adducerent, dicitur § 23. *κατέρχονται εἰς τὸν Πειραιᾶ*· mox, § 25. sponsorum intercessione frustrati

dicuntur iidem, ἀπιόντες ᾤχοντο εἰς ἄϛυ, ubi, credo, postulatur ἀνιόντες.

Quum ex Agorato quaesivisset quam ob causam sponsoribus illis non obtemperasset, fugamque cum iis capessivisset, fieri enim tum hoc potuisse, quum nondum ipse in Senatus potestate esset, subiicit hoc § 27: ἀλλὰ μὲν δὴ οὐχ ὅμοιά γε σοὶ καὶ ἐκείνοις ὑπῆρχε, ubi requiro ἀλλὰ μήν. Hoc enim vult, »tamen minori incommodo tu excederes quam illi."

In § 32. corrigendum erit ἔξαρνον γενήσεσθαι, pro γενέσθαι. Diligentius in § 50. ubi haec eduntur: πρῶτον μὲν γὰρ τὰ ψηφίσματα τὰ ἐκ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου καταμαρτυρεῖ, sic enuncianda sunt: πρ. μ. γ. τ. ψ. τά τε τῆς βουλῆς καὶ τὰ τοῦ δήμου. Primum praepositio ἐκ in ista locutione abhorret a perpetua consuetudine. Tum, non per se quidem vitiosum est ψηφίσματα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, et plurima condi solebant psephismata hac formula, ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, sed, quod ex antecedd. intelligitur, hac in causa alia exstiterunt Senatus, alia populi psephismata.

In § 52. necesse erit corrigere, εἶτα δὲ καὶ ἐκείνων μέμνησθε, pro μεμνῆσθαι. conf. § 76.

In § 55, res ipsa clamat legendum esse περὶ τῶν ἀπογραφῶν τούτων, pro γραφῶν.

Ubi genus Agorati explicatur, esse eum δοῦλον ἐκ δούλων § 64. (sicut § 18.) et patrem habuisse Eumarem, additur: ἐγένετο δὲ ὁ Εὐμάρης οὗτος Νικοκλέους καὶ Ἀντικλέους. Sed indignus mihi videtur esse Eumares iste pronomine οὗτος. Contra necesse fere est ut legatur δοῦλος Νικοκλέους, id quod omitti non licet.

Falso contendere Agoratum se, ex eo quod Phrynichi caedis socius fuisset, civitate donatum esse, demonstrat Orator ex psephismate condito in honorem eorum qui Phrynichum occidissent, quod de more in lapide inscriptum fuerat: nusquam, inquit, exstat Agoratum Atheniensem esse, quemadmodum Thrasybulum et Apollodorum: καίτοι εἴπερ ἀπέκτεινε Φρύνιχον ἔδει αὐτὸν ἐν τῇ αὐτῇ ϛήλῃ ἵνα περ Θρασύβουλον καὶ Ἀπολλόδωρον Ἀθηναῖον πεποιημένον . . . . . τὰ μέντοι ὀνόματα διαπράττονται σφῶν αὐτῶν δόντες ἀργύριον τῷ ῥήτορι προσγραφῆναι εἰς τὴν ϛήλην ὡς εὐεργέτας ὄντας. Sic editur a Bekkero in

§ 72. Facile est lacunam explere eo verbo quod requiritur, ἀναγραφῆναι. Sequentia autem quo consilio ab Oratore addita fuerint, nondum assequi potui. In verbis ipsis non apparet quod subiectum sit istius διαπράττονται· nec minus haereo in verborum constructione, quum dicitur ὀνόματα προσγραφῆναι ὡς εὐεργέτας ὄντας. Non tamen difficile est conficere, qui ista scripserit hoc monere voluisse, nonnullos aliquando pretio impetrare ut honoris sui causa aliquid addatur psephismati, quum in lapide inscriberetur. Omitto nunc istud referri ad oratorem, qui hoc consilio pretio corrumpi dicitur, quum ex innumerabilibus exemplis constet ςήλης curandae negotium non oratori, i. e. psephismatis auctori, sed aliis ministris mandari solitum fuisse. Sed quorsum spectare potest tota haec observatio? Dixerat modo Orator de Agorati nomine, οὐδαμοῦ ἐςιν ἐν τῇ ςήλῃ. quid igitur opus erat illam inscriptionum corruptelam et fraudem commemorare? Fingamus Oratorem aliquid addere voluisse huius generis: »igitur ne hoc quidem obtinuit »Agoratus, quod nonnulli pretio impetrare solent, ut nomen »suum adscriberetur:" sed non tantum insulsa, verum etiam indigna oratore fuisset haec observatio. Praeterea id, quod statim sequitur, καὶ ὡς ἀληθῆ λέγω, τοῦτο (l. αὐτὸ) τὸ ψήφισμα ἐλέγξει, perquam incommode refertur ad illum fraudandi abusum, sed necessario pertinet ad ea, quae ante dixerat. Reliquum est ut dicamus videri nobis totum illud (τὰ μέντοι — ὄντας) scholion esse idque mutilatum, in quo nonnihil de isto fraudum genere diceretur.

In § 73. tollenda est partic. ἂν ex his verbis, μέγα τεκμήριον ὡς οὐκ ἂν ἀπέκτεινε Φρύνιχον. In Graecorum rhetorica τεκμήρια ponuntur in rebus facti, argumenta quae probabilitatem attingunt dicuntur εἰκότα.

Quod recte legebatur § 73. ἐδίκαζε, restituendum est § 76, ubi edi video ἐδικάζετο.

In § 79, ubi editur, velut absolutum, ἀλλ' ἕτερον, necessario nonnulla excidisse statuendum est, fortasse hoc modo supplenda: ἀλλ' ἕτερον μέγα τεκμήριον πῶς διέκειτο πρὸς τοὺς ἐπὶ Φυλῇ.

Non satis perspicua sententia prodit ex his quae sic eduntur in § 86: δοκοῦσι δ' ἔμοιγε οἱ ἕνδεκα οἱ παραδεξάμενοι τὴν

ἀπαγωγὴν ταύτην, οἰόμενοι Ἀγοράτῳ συμπράττειν τότε καὶ διισχυριζόμενοι σφόδρα ὀρθῶς ποιῆσαι Διονύσιον, τὴν ἀπαγωγὴν ἀπάγειν ἀναγκάζοντες, προσγράψασθαι τότε ἐπ' αὐτοφώρῳ, ἢ ὅπου ἂν ᾖ· πρῶτον μὲν ἐναντίον πεντακοσίων ἐν τῇ βουλῇ, εἶτα πάλιν ἐναντίον Ἀθηναίων ἁπάντων ἐν τῷ δήμῳ· ἀπογράψας τινὰς ἀποκτείνειε καὶ αἴτιος γένοιτο τοῦ θανάτου. Nihil in his iustam syntaxin redolet. Quid est *ἀπαγωγὴν ἀπάγειν ἀναγκάζοντες?* Potestne cogitari Undecimviros, apud quos illa actio instituebatur, coëgisse actorem ut ius persequeretur? Quid porro *ἢ ὅπου ἂν ᾖ?* in quo subiectum cogitare difficile est, quum praesertim in hac interpunctione sententiam claudere videatur: praeterea vitiosum est *προσγράψασθαι*, pro activa forma *προσγράψαι*· neque in ea, quae servatur, interpunctione optativi ratio apparet in *ἀποκτείνειε* et in *γένοιτο*. In ipsa sententia ridiculum fere est si dicantur Undecimviri putare se opem ferre Agorato. Ut paucis dicam, nihil aliud spectare puto Oratorem, nisi ut aliunde quoque auctoritatem quaerat interpretationi istius *ἐπ' αὐτοφώρῳ*, quo in defensione utebatur Agoratus. Itaque verisimile est eum sic sententiam enunciasse: *δοκοῦσι δ' ἔμοιγε οἱ ἕνδεκα οὐ παραδέξασθαι ἂν τὴν ἀπαγωγὴν ταύτην οἰόμενοι Ἀγοράτῳ συμπράττειν τὸ ἐπ' αὐτοφώρῳ, καὶ διισχυρίζομαι σφόδρα ὀρθῶς ποιῆσαι Διονύσιον προσγράψαντα τοῦτο, ὅπου ἐνῆν ὅτι πρῶτον μὲν κτέ.* Itaque resecui ea quae ne dici quidem posse mihi videbantur, *τὴν ἀπαγωγὴν ἀπάγειν ἀναγκάζοντες*. Et conficiendum est ex iis quae subiiciuntur (*οὐ γὰρ δήπου* —) ista, *πρῶτον μὲν — τοῦ θανάτου*, non adscripta fuisse in *ἀπαγωγῇ*, nec nisi interpretationem hanc esse istius *ἐπ' αὐτοφώρῳ*, et hoc demonstrari, sicuti Menestratum, (§ 56.) condemnandum esse Agoratum *ὡς ἀνδροφόνον ὄντα*. Ut tandem ab hac Oratione discedamus, nihil in sqq. nunc quidem corrigam praeter *ἀνεῖναι* in § 93, quod mutandum in *ἀφεῖναι*.

I. Bake.

ATAKTA.

(*Continuantur ex* VIII. *pag.* 309).

§ 12.

Ad Xenophontis Hellenica redituro, ante vindicare mihi lubet Aeschinis orationem. Etenim quum exquisitas Hamakeri mei observationes de corrigenda Ctesiphontea percurrerem (Mnemos. VIII. 1.) incidi in § 21, in cuius verbis (*ἀρχὴν ὑπεύθυνον, φησὶ, μὴ ἀποδημεῖν*) ideo interpolatum putat voc. *ἀρχήν*, quod eo servato, »lex ad eos tantum pertineret qui munere etiam fungerentur," quum contra complecteretur eos quoque, qui dudum magistratu abiissent. Aliquanto liberius hoc postremum dici mihi videtur; si quidem et ratio suadet, et historia docet rationes gesti muneris profiteri debuisse *τοὺς ἄρξαντας* intra breve tempus, ex quo magistratu abiissent: nec dubito affirmare legem illam spectasse annuos magistratus, quorum et illa, et aliis cautionibus, non tantum *οὐσίας*, sed personas quoque *ἐνεχυριάζει ὁ νομοθέτης, ἕως ἂν λόγον ἀποδῶσι τῇ πόλει*. Si ad extraordinarias quoque potestates, verbi causa ad legatos aut ad praetores ea lex pertinuisset, quorum *εὔθυναι* non nisi extraordinaria actione exigi solebant, satis ridicule istud *ἐνεχυριάζειν* in infinitum tempus prolatum esset. Difficile adeo est concedere Meiero, qui, Lit. Att. p. 221. sq., suspicatur *ὑπεύθυνον* mansisse quem per integrum annum, a quo tempore munere abiisset. Sed falli videtur mihi Hamakerus, quum putat *ὑπεύθυνον*, apud Aeschinem, adiectivum cum subst. *ἀρχήν* iungendum esse, ut esset *magistratum ὑπεύ-*

θυνον, quod ipsum ne Graecum quidem est, sed postulatur ἀρχὴν ἄρχοντα, et diversi generis est id, quod deprehenditur in Platonis Epist. VIII. p. 355. E, ἀρχὴ ὑπεύθυνος βασιλική. Nam exacto demum munere quis fit ὑπεύθυνος eius potestatis quam tenuerit, aut eius pecuniae quam tractaverit (διαχειρίσῃ): itaque recte apud Demosthenem (quamquam in dubiae fidei ὅρκῳ ἡλιαςῶν) Timocrat. p. 747, 1. dicitur ὑπεύθυνος ὢν ἑτέρας ἀρχῆς, i. e. qui nondum rationes reddidisset. Estne propterea delendum istud ἀρχήν, quoniam et statim post, sine illo substantivo, et multis aliis locis simpliciter ὑπεύθυνος appellatur? Non est: neque istud ἀρχήν quidquam aliud est nisi *omnino*, quod cum negatione coniungi solet, ut h. l. μὴ ἀποδημεῖν. Vix operae pretium est istius adverbii, quo Aeschines utitur quoque § 117., exempla colligere post Hermannum ad Vigerum: accedant tamen haec duo, alterum Platonis Apolog. Socrat. p. 29. C, alterum Xenophontis Anab. VII. 7. 28. ἀρχὴν μὴ πλουτῆσαι. Video nunc hanc interpretationem iam Tayloro placuisse, frustra dissentiente Orellio, qui dubitabat an hoc loquendi genus legis formulae aptum esset, neque attendebat istam asseverandi formam Oratoris esse, non e legis verbis sumtam, idemque valere in § 31, ubi lex dicitur ἀπαγορεύειν ἀρχὴν ὑπεύθυνον μὴ ςεφανοῦν.

Alterum, de quo dubitationem meam Hamakeri prudenti iudicio proponere lubet, illud est, quum in his verbis § 62. μετὰ ταῦτα ἐπῄει ὁ χρόνος, Θεμιςοκλῆς ἄρχων, ineptissime interpolata esse dicit verba ἐπῄει ὁ χρόνος. Primum quaero, rectene dici potuerit, istis sublatis, μετὰ ταῦτα Θεμιςοκλῆς ἄρχων, de quo vehementer dubito, neque eo referri poterat ἐνταῦθα. Tum, in illa temporum computatione, quam istic persequitur Orator, postquam notasset quid Ol. 108, 1. (Theophilo arch.) factum esset, nihil aliud subiungere voluit nisi id, quod Latine diceretur *secutus est annus*, *archonte Themistocle:* sed Graeci in eiusmodi definitione uti solent appositione, non tantum in hoc, ἡ βουλὴ οἱ πεντακόσιοι, et ἐν δικαςηρίῳ ἐν δισχιλίοις, apud Lysiam, similibusque, sed in temporis quoque accurata designatione, ex quo genere memini me nonnulla explicuisse Scholic. Hypomn. IV. p. 23. — In Thucydide VIII. 67. novimus ἐπειδὴ ἐφῆκεν ἡ ἡμέρα.

Ne hoc quidem reticendum est, dubitare me an satis diligenter attenderit Hamakerus locum, qui est § 195, cuius verba sic eduntur apud Bekkerum: *Ἀρχῖνος γὰρ ὁ ἐκ Κοίλης ἐγράψατο παρανόμων Θρασύβουλον τὸν Στειριέα γράψαντά τι παρὰ τοὺς νόμους, [ςεφανοῦν] ἕνα τῶν συγκατελθόντων αὐτῷ ἀπὸ Φυλῆς.* In his suspicatur interpolata esse verba *γράψαντά τι παρὰ τοὺς νόμους*, quae, inquit, ridicule subiiciuntur post illa *ἐγράψατο παρανόμων.* Sed ita magis ridiculum hoc oritur, ut Thrasybulus nunc appelletur *εἷς τῶν συγκατελθόντων ἀπὸ Φυλῆς.* Hoc, puto, si attendisset, vix dubito quin agnovisset et *τι* secundum nonnullos Codd. delendum, et *ςεφανοῦν* retinendum esse.

§ 13.

Sed veniamus aliquando ad Hellenica. Primum incido in locum nobilissimum ubi Trigintaviri creati commemorantur, II. 3. 2: *ἔδοξε τῷ δήμῳ τριάκοντα ἄνδρας ἑλέσθαι, οἳ τοὺς πατρίους νόμους συγγράψουσι καθ' οὓς πολιτεύσουσι.* Ex ipsa rerum gestarum serie nihil magis perspicuum est, quam Trigintaviros novam civitatis disciplinam ac descriptionem condere voluisse, quae sublata *τοῦ δήμου* nimia potestate, magis cum Spartanorum ingenio congrueret, itaque recte accepit Grotius Histor. Graec. Vol. VIII. p. 237. Simile quid factum erat, septem annis ante, quum Quadringenti rerum potiebantur, sicut auctor est Thucydides VIII. 67. cuius verba attendenda sunt: *καὶ πρῶτον μὲν τὸν δῆμον ξυλλέξαντες εἶπον γνώμην δέκα ἄνδρας ἑλέσθαι ξυγγραφέας αὐτοκράτορας, τούτους δὲ ξυγγράψαντας γνώμην ἐσενεγκεῖν ἐς τὸν δῆμον ἐς ἡμέραν ῥητὴν, καθ' ὅ τι ἄριςα ἡ πόλις οἰκήσεται.* Neque ullo alio exemplo opus est ut demonstrem istud *συγγράφειν* de novarum legum auctore et inventore dici, sicut Hellen. I. 7. 12. *παράνομα συγγράφειν* dicitur (id quod disputavi Scholic. Hypomn. IV. p. 11), totumque diversum esse ab eo, quod *ἀναγράφειν νόμους* est, cognitum e Nicomachi causa apud Lysiam et e Tisameni psephismate apud Andocidem Myster. § 83. Hinc efficio ridiculum esse, quum dicitur Trigintaviris commissum esse *τοὺς πατρίους νόμους συγγράφειν*, tum quod ita evertitur istius verbi potestas,

tum quod totum hoc adversatur historiae: restitutis demum exsulibus Thrasybulus auctor esse poterat populo τοῖς ἀρχαίοις νόμοις χρῆσθαι (ibid. II. 4. 42.) qua in re nullo opus erat συγγραφεῖ. Nec Thucydides πατρίους νόμους appellans VIII. 76, quidquam intelligit praeter democratiam. Et hoc postremum dicitur πολιτεύεσθαι κατὰ τὰ πάτρια, in illo Tisameni psephismate, et Solon apud Aristotelem Polit. II. 12. dicitur δημοκρατίαν καταςῆσαι τὴν πάτριον. Sed quid opus pluribus? In illo Hellenicorum loco manifestum est delendum esse τοὺς πατρίους. Diserte καινοὶ νόμοι a Critia appellantur § 51. conf. Lysias Eratosth. § 73. Sed apud eundem, Ergocl. § 5, ἀρχαῖοι νόμοι videntur ad oligarchiam pertinere.

Offendor II. 3. 15. quum Theramenes dicit, ἐπεὶ καὶ ἐγὼ καὶ σὺ πολλὰ δὴ τοῦ ἀρέσκειν ἕνεκα τῇ πόλει καὶ εἴπομεν καὶ ἐπράξαμεν. In talibus constans usus requirit τῷ πλήθει, pro τῇ πόλει. Tamen idem recurrit ibid. 35, ἔδοξα τῇ πόλει εἰκότα λέγειν· quamquam in ipso illo certamine I. 7. 12. πλῆθος quoque appellatur.

Ubi Theramenes Critiae criminationibus respondet II. 3. 37. de hoc, inquit, ei assentior, qui praesens imperium tollere velit, eosque qui nobis insidientur validos reddere, hunc extremo supplicio multandum esse: ὅςις μέντοι ὁ ταῦτα πράττων ἐςὶν οἴομαι ἂν ὑμᾶς κάλλιςα κρίνειν τά τε πεπραγμένα καὶ ἃ νῦν πράττει ἕκαςος ἡμῶν εἰ κατανοήσετε. Perspicua demum erit oppositio quae requiritur, si corrigetur τὰ τότε πεπραγμένα. Conf. supra § 27. sq. — Aliquanto post § 42. haec dicit: non sibi placuisse praesidiarios mercede conducere, ἐξὸν αὐτῶν τῶν πολιτῶν τοσούτους προσλαμβάνειν ἕως ῥᾳδίως οἱ ἄρχοντες ἐμέλλομεν τῶν ἀρχομένων κρατήσειν. Corrigendum suspicor primum τῶν ὁπλιτῶν. conf. 4. 6. et 9: tum ὅσοις ῥᾳδίως.

Omitto inconstantiam in minutis, quum v. c. modo πολιτεύειν, modo πολιτεύεσθαι editur, et modo λυμαίνεσθαί τι, modo λ. τινι, tum modo ἄρξαι, modo ἄρξασθαι. Sed quum alia complura colligi possunt, quibus quis utatur ut ostendat Hellenicorum orationem non ad eam ἀκρίβειαν esse elaboratam, quam in reliquis voluminibus Xenophonteis deprehendamus, tum eius negligentiae, qualem supra § 11. in II. 2. 7. indicavi, subiecti mentio ut omissa esset, innumerabilia sunt

exempla. Veluti III. 4. 8: ἐπεὶ δὲ καὶ ἤρξατο προσάγειν τινὰς τῷ Ἀγησιλάῳ ὁ Λύσανδρος, πάντας οἷς γνοίη αὐτὸν συμπράττοντά τι ἡττωμένους ἀπέπεμπεν, addendum erat ὁ Ἀγησίλαος. — Sic IV. 2. 10. ἐπεὶ δ' ἐξῄεσαν μὲν οἱ Λακεδαιμόνιοι, συνειλεγμένοι δ' ἦσαν οἱ ἐναντίοι, συνελθόντες ἐβουλεύοντο, in quo postremo requiritur οὗτοι, nempe adversarii. — In V. 4. 25. aliquanto durius omittitur ὁ Σφοδρίας, post δεινὰ γὰρ ἐδόκει πεποιηκέναι. — Manifesto VI. 4. 3. post ἐπεὶ οὖν ᾔσθετο, requiritur ὁ Κλεόμβροτος. — Nec minus VI. 4. 20, in verbis ἔνθα δὴ ἀναμείνας, abest significatio subiecti, nempe Archidami. Atque ita VI. 5. 49. subiecto caret verbum παρήγγειλεν sc. ὁ Ἰφικράτης. Sed non attinet plura excitare: tantum dico, istam negligentiam aut numquam, aut perraro in aliis voluminibus deprehendi.

Non eiusdem generis quidem, sed tamen vitium brevitatis notandum in his, quae legimus III. 1. 1. ubi narratur Cyrus legatos misisse Lacedaemonem, et a Lacedaemoniis petivisse, οἷόσπερ αὐτὸς Λακεδαιμονίοις ἦν ἐν τῷ πρὸς Ἀθηναίους πολέμῳ, τοιούτους καὶ Λακεδαιμονίους αὐτῷ γίγνεσθαι, post quae diligens scriptor addidisset ἐν τῷ πρὸς βασιλέα πολέμῳ. — Mox, ibid. κἀκεῖνος μέντοι, corrigendum κ. μέν, eodemque modo § 22, tum V. 4. 63.

Aliquid excidisse manifestum est in his III. 1. 5: καὶ σὺν μὲν ταύτῃ τῇ ϛρατιᾷ ὁρῶν Θίβρων τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ πεδίον οὐ κατέβαινεν. Nullum equitatum is habebat praeter illos trecentos equites Athenienses, de quibus dicitur § 4. Igitur Tissaphernis magno equitatui impar erat, sicuti postea Agesilaus, de quo III. 4. 15, idem sensit. Propterea credibile est Xenophontem scripsisse οὐχ ἱκανὸν ὁρῶν τὸ ἱππικόν.

Ubi narratur de Lysandro III. 4. 2. voluisse eum in Asia τὰς δεκαρχίας τὰς καταϛαθείσας ὑπ' ἐκείνου ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐκπεπτωκυίας δὲ διὰ τοὺς ἐφόρους, οἳ τὰς πατρίους πολιτείας παρήγγειλαν, πάλιν καταϛῆσαι, non immerito Schneiderus dixit sibi durum videri verbum παραγγέλλειν. Sed voluisse videtur Xenophon κατὰ τὰς πατρίους πολιτείας πολιτεύεσθαι παρήγγειλαν.

Iphicratis nobile facinus morae Spartanorum caesae, narratur IV. 5. 11. sqq. De consilio eius dicitur § 13. εἰ μὲν γὰρ

πορεύοιντο (Spartani) *τῇ ὁδῷ, ἀκοντιζομένους ἂν αὐτοὺς εἰς τὰ γυμνὰ ἀπόλλυσθαι, εἰ δ' ἐπιχειροῖεν διώκειν, ῥᾳδίως ἂν ἀποφυγεῖν πελτασαῖς τοῖς ἐλαφροτάτοις τοὺς ὁπλίτας.* Notandum in his *ἀποφυγεῖν*, contra constantem sermonis consuetudinem, dici pro *effugere*: sollemni potestate verbum usurpatur infra V. 4. 24. Sed constructio laborat per illum dativum *πελτασαῖς*, et infinitivus postulat accusativum; tum artic. *τοῖς* hinc alienum est. Ut brevi comprehendam, locus sic videtur corrigendus esse, — *ἀκοντιζομένους ἂν αὐτοὺς εἰς τὰ γυμνὰ ἀπολέσθαι, εἰ δ' ἐπιχειροῖεν διώκειν, ῥᾴδιον αὖ ἀποφεύγειν πελτασαῖς ἐλαφροτάτοις οὖσι τοὺς ὁπλίτας.* conf. § 15. init. — In fine § 14. vix verum videtur *τοὺς προειρημένους*.

Agesilaus, traiectis copiis in Acarnaniam, minabatur Acarnanibus IV. 6. 4. *ὡς εἰ μὴ παυσάμενοι τῆς πρὸς Βοιωτοὺς καὶ Ἀθηναίους συμμαχίας ἑαυτοὺς καὶ τοὺς συμμάχους αἱρήσονται, δῃώσει πᾶσαν τὴν γῆν αὐτῶν κτἑ.* Deleam *καὶ τούς*.

Quid sibi velit coni. *τοίνυν*, in his VI. 1. 6. assequi non possum: *καὶ τοίνυν τῶν παρ' αὐτῷ πεῖραν λαμβάνει καθ' ἑκάστην ἡμέραν.* Polydamantis Pharsalii verba sunt, de Iasone, quem is modo praedicaverat ipsum *εὔρωστον* et *φιλόπονον* esse. Scripsisse credo Xenophontem *καὶ ξένων τῶν παρ' αὐτῷ.*

Ubi Iason suadere conatur Thebanis, ne, victoria reportata, porro aggrediantur Lacedaemonios, VI. 4. 23. *οἴεσθαι οὖν χρή,* inquit, *καὶ Λακεδαιμονίους ἄν, εἰ ἀναγκάζοιντο ἐκγενέσθαι τοῦ ζῆν, ἀπονοηθέντας διαμάχεσθαι.* Absonum est istud *ἐκγενέσθαι*, mutandum in *ἔχεσθαι.*

Recte quidem Dindorfius vidit, in his verbis VII. 2. 6: *ἐξαλλομένων κατὰ τοῦ τείχους τοῦ εἰς τὸ ἄστυ ὁρώντων τῶν ἡμεροφυλάκων*, corrigendum esse *ὁρῶντος*. Sed praestabat totum hoc delere, quum, nisi me omnia fallunt, in ea formula quodvis participium omitti soleat, sicuti supra VII. 1. 18. *ἰόντι* iure deletur.

§ 14.

Quum nuper in Academia Scientiarum demonstrarem Madvigium quamvis acutis observationibus nihil prorsus obtinere in dirimenda controversia de Orationibus Catilinariis, utrum

verae essent an mentirentur Ciceronis nomen, et quum alia frustra ab eo defendi, tum imprimis in eo labi virum praestantissimum, quum doceret e diligentiore Codicum collatione ita emendari textum posse, ut omnia faciem et speciem vere Tullianam prae se ferrent; hoc contendebam, fracta et exclusa, quaecumque afferretur, externa auctoritate, totius rei iudicium pendere ex accurata exploratione ipsius orationis tam in singulis verbis loquendique formis quam in sententiarum comprehensione. Itaque non nisi methodum disputandi in hoc quaestionis genere tum attingebam, quo mihi aditum pararem ad eam demonstrationem, quam absolvere destinabam, in ipsa quoque prima Catilinaria, de qua nemo hucusque palam dubitasset, ne unam quidem periodum indicari posse, in qua non vel linguae ingenium verborumque proprietas iugularetur, vel perpetua Tulliani sermonis consuetudo turpiter negligeretur. Sed in illa, quae mihi cum Madvigio contentio erat, (quem ne opportunis quidem Mureti aut Ernestii — at, quam admirabilis sagacitatis virorum! — dubitationibus de pertinacia deiectum esse miror qua usus est in defendenda vetusta sane et antiqua sententia), exemplis nonnullis usus sum e tribus postremis Catilinariis, in quibus prorsus caecutiisse mihi ille videretur. Non attinebat tum singula cum pulvisculo explorare, quum affluerem exemplis depravati et perversi sermonis quae ei obiicerem. Nunc, animi causa, unum alterumque eorum, quae tum digito tantum monstrabam, enucleatius exponere lubet.

Veluti in his, Catilin. III. § 26: *quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a vobis praemium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo, praeterquam huius diei memoriam sempiternam*, postrema quam inepte dicerentur, tum exposui: sed videamus singula inde ab initio. *Quae tantae res* Latinum est: sed in praepositionis anastrophe statim huic substantivum subiici oportere, non interposito adiectivo, et ratio monet, et, nisi me omnia fallunt, nullo contrario exemplo evertitur. Si eiusmodi *αὔξησις* requireretur, dicendum fuisset *quibus pro rebus tantis ac tam admirabilibus*. — Praeterea ferri non potest in Cicerone, ut *res* simpl. dicatur pro *res gestae*, quas tamen hic intelligendas esse con-

stat: quamquam de historia *res* dicuntur, sed addito pronomine, ut *res nostrae*, ad Div. V. 12. 1. et in Bruto § 262, Caesar dicitur commentarios scripsisse *rerum suarum*, et *res populi Romani* apud Livium, et *res gestas meas* appellat Sull. § 27 et 67 et 83. Sed ne *tantas* quidem appellare eas res hominis est non stolide arrogantis: modestius certe ipse Cicero in Epistola ad Pompeium, ad Div. V. 7. 3, *res eas gessi* cet. — Porro, si recte dicitur *praemium postulare pro rebus gestis*, ut *pro pietate* Tusc. I. § 113, inepte tautologum est si additur *praemium virtutis*, quo uno defungitur v. c. ad Div. X. 13. 1. Cf. Orat. II. § 347. Sed consulere voluisse videtur huius Orationis scriptor concinnitati: sequitur enim, *insigne honoris, monumentum laudis:* de quorum utroque nunc dicamus. Primum, *insigne* quum sit signum externum quo quid illustratur et ornatur, quod sine eo minus conspicuum esset, recte quidem tum *dignitati* aut *potentiae* conceditur, sicut in fascibus et securibus, ad Quint. fr. I. 1. 13, tum *summo imperio*, ut Sest. § 17. Sic ad Plancum scribens, appellat tum *splendoris* tum *gloriae insignia*, ad Div. X. 12. 5 et 13. 2. Quid igitur reprehendendum in eo, quod dicitur *insigne honoris?* Adscribam locum e Sullana § 26, opportune cum illo conferendum: *ego, tantis a me beneficiis in re publica positis, si nullum aliud mihi praemium a Senatu populoque Romano, nisi honestum otium postularem, quis non concederet? Sibi haberent honores, sibi imperia, sibi provincias, sibi triumphos, sibi alia praeclarae laudis insignia: mihi liceret eius urbis, quam conservassem, conspectu, tranquillo et quieto animo frui! Quid? si hoc non postulo, — si me non modo rerum gestarum vacatio, sed neque honoris, neque aetatis excusatio vindicat a labore* cet. In his primum *tanta* beneficia appellantur propter moderationem praemii quod postulabat; sicut iure suo gloriari poterat ad Quint. fr. scribens I. 1. § 43. Tum, *beneficiorum* facta mentione, simpliciter appellat *praemium* nullo adiecto Genitivo. *Insignia laudis*, i. e. virtutis, ea dicuntur, quae praemii loco a Senatu aut populo decernuntur. Sed *insigne honoris* nihil aliud est nisi id, quod necessario et ex lege et instituto cum ipso honore coniunctum est, itaque non opus erat a populo postulare. Apparet hoc ex alio loco Sullanae

§ 88: *omnia haec amissa sunt; omnia generis, nominis, honoris insignia atque ornamenta unius iudicii calamitate occiderunt;* amiserat haec Sulla iudicio ambitus damnatus, atque ea antea praemii loco obtinuerat: conf. ibid. § 50; eodemque modo *ornamenta* dicuntur ibid. § 81. In Cicerone igitur *insigne honoris*, aut melius *insignia h.* tum nihil aliud erant nisi ea ornamenta quae cum consularis viri dignitate per se coniuncta erant, quaeque ideo nullo modo *postulare a populo* cogitare poterat. *Monumentum laudis* per se quidem recte dicitur: sed, primum, quum *laus* h. l. eadem sit quae *virtus*, putida eius fit mentio post *praemium virtutis;* tum alio modo inter se permutantur *insignia* et *monumenta*, Invent. II. § 70, in primis Pison. § 92, quam in his, quae isto Catilinariae loco subiiciuntur, *in animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriae, laudis insignia condi et collocari volo.* Si quis putet scriptorem *monumentum* appellasse quod literis constaret, verbi causa aliquo honorifico decreto Senatus, qualia commemorantur Sull. § 85. conf. in primis Sest. § 129. (nam a populo huiusmodi quid exspectare non licebat), respuunt eam interpretationem ea quae sequuntur, *nihil me mutum potest delectare*, *nihil tacitum* (quorum etiam adiectivorum prorsus nova et sine ratione coniunctio est;) et quamquam per figuram dicebatur *legem esse mutum magistratum*, Legg. III. § 2, tamen *literarum monumenta* minime omnium muta habebantur, ideoque ad Lucceium scribens Cicero septem post consulatum annis, ad Div. V. 12. 1. *cupio*, inquit, *res nostras monumentis commendari tuis*, additque § 9. *ut nosmet ipsi vivi gloriola nostra perfruamur.* Quale igitur *monumentum laudis* a populo Romano vel exspectare, vel postulare poterat Cicero? aut quomodo quodvis *monumentum* seiungi poterat a *sempiterna memoria*, quum et saepe alia, et in Sest. § 27. Senatus decretum vestis mutandae dicat sibi esse *ad posteritatis memoriam gloriosum?*

Donec mihi quis demonstraverit ista omnia et prudenter cogitata, et sana ac diligenti oratione propriisque verbis enunciata esse, tuebor sententiam meam talia a Cicerone proficisci nullo modo potuisse, sed ab aliquo, qui eius volumina, ut fit, pervolutasset, indeque verborum turbam retinuisset qua sine

delectu uteretur, ignarus quo fundamento niterentur admirabiles illae sermonis Tulliani virtutes.

Nihil attinet delectum facere: sunt cuncta eiusdem generis, et ex eadem inscitia verique sermonis ignorantia profecta. Forte incido in Orationis Tertiae § 3, ubi narrare instituit Orator ea, quae modo in Senatu exposuisset. *Principio*, inquit, *ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, — semper vigilavi et providi, quemadmodum — salvi esse possemus.* In *paucorum dierum* intervallo manifestum est per insignem abusum usurpari adv. *semper:* nec minus ridiculum, quod paullo post in eadem re dicitur § 4, *in eo omnes dies noctesque consumsi.* Quanto aptius Muren. § 78. *totos dies atque noctes de re publica cogitare.* Quis autem hoc probare potest, ut Catilina dicatur *erupisse ex urbe?* quo eodem verbo perquam ridicule utitur in principio Secundae Orationis. Constat enim (neque opus est exemplis) ea *erumpere* dici, vel quae vi retinebantur, quo minus prodirent, vel mala quae hucusque latuissent. Quid igitur hoc est, in Muren. § 51. de Catilina, *tum erupit e Senatu?* Ideo scilicet recte dictum, quod Cicero addit eum *omnino vivum illinc exire non oportuisse.* Quo verbo in ea re utendum esset, nosse poterat scriptor e Sull. § 17: *eiecto sive emisso iam ex urbe Catilina,* (quod quamquam inscite secutus est scriptor Catilin. II. 1 et 15.) Pison. § 5. *Catilinam — egredi ex urbe iussi.* Philipp. XIV. § 14. *Catilinam — sustuli, everti, afflixi:* Flacc. § 5. de se, *qui Catilinam ex urbe expulit.* Tam igitur improprium est si dicitur Catilinam *erupisse ex urbe,* quem consul nullo modo retinere studebat, quam quum in I^a^ Catilin. § 30. *se eiicere* dicitur, quod quo sensu proprie dicatur novimus ex Coel. § 75. Nec latebat scriptorem proprium verbum, qui I^a^ Catilin. § 27. dixerit *emissus ex urbe.* Sed, quod in multis aliis animadvertere licet, ut verbis quibusdam stolide delectetur, eaque ubique inculcet, ita hoc eodem verbo *erumpendi* inscite utitur ibid. § 27.

Sed progredi non licet nisi hoc eventu, ut ubique in luto et sordibus stupidae ignorantiae pes haereat. Sequitur enim hoc: *quum sceleris sui socios, huiusce nefarii belli acerrimos duces Romae reliquisset.* Post *sceleris* imperite inculcatum est pronomen. Quam saepe haec, *scelus, furor, audacia, coniura-*

tio, in harum rerum historia dicantur, cognitum est, sed erant ea omnium sociorum, non propria unius, itaque *societas sceleris*, (non *Catilinae sceleris*) intelligenda Sull. § 16 et 52. et rectius Catilin. I. § 8. *eiusdem amentiae scelerisque socii.* Sed, ubi nulla facta sociorum et coniuratorum mentione, de uno Catilina sermo est, recte pronomen additur, ut Muren. § 83: *petunt illius rationes — ut minuatur contra suum furorem imperatorum copia:* et concedi potest *furor tuus* in I. Catilin. init. et § 15. — Porro non dicam nunc ridicule omnes istos, quos Catilina socios sceleris Romae reliquisset, *belli duces* appellari: sed *acerrimos duces* appellari non patitur Latinitas. Neque *imperator*, neque *dux*, neque *auctor*, neque *princeps* (conf. Catilin. I. § 27.) cuiuscumque rei *acer* appellari potest, propterea quod istud adiectivum non nisi iis tribui solet, in quibus vis quaedam et intentio ad agendum inesse cogitari possit: igitur et *acre ingenium*, et *acres oculi* dicuntur et *acer hostis*, aut *inimicus*, et *acris pugna*, non item ii *acres* dicuntur qui designantur dignitatis vocabulis, ut Consul, ut imperator, ut belli dux. Hinc defendi potest id, quod fortasse miretur quis, Sull. § 52. *noctem acerrimam* dici (non tantum *acerbissimam*, ut ad Att. X. 8. 7.) si quidem *noctis* vocabulo istic consilia et decreta intelliguntur de quibus convenisset inter coniurationis socios ad rem publicam evertendam, quorum ea nocte animi certe acerrimi fuissent. —

Ex Ciceronis consuetudine perpetua dici poterit quis *providere quid*, aut *alicui rei*, aut *ut* et *ne* quid fiat; non item *quemadmodum*, quod apte demum coniungitur cum verbis *videndi*, *intelligendi*, *consulendi*, *deliberandi*, similibusque. — Nec probari posse puto *in insidiis salvum esse.* Dici poterat *ex insidiis salvum evadere*, quoniam *salvus* in ipso eventu dicitur: sed requiritur *inter insidias tutum esse.* — Postremo, ut aliquando finem quaerendi faciamus, quis umquam aut *tantas*, aut *tam absconditas insidias* dici audivit? *Tot insidias* novimus, non *tantas*, quoniam non cernuntur magnitudine. Neque *absconditae* ut dicantur probari potest, quasi insidiator non per se operam det ne appareant, ne emineant insidiae. Dixit sane Cicero de Rulli consilio, Leg. Agrar. II. § 49, *pa-*

tefacio vobis, quas isti penitus abstrusas insidias se posuisse arbitrantur contra Cn. Pompeii dignitatem. Sed lex ipsa patebat, nec abscondebatur: interpretando tantum eo pervenerat Orator, ut ostenderet, quod fortasse plerosque latuisset, quodque propterea *abstrusum* appellat, id lege contineri, quo isti tamquam *insidiari* Pompeii dignitati dicendi essent.

Sequitur: *nam tum, quum ex urbe Catilinam eiiciebam (non enim iam vereor huius verbi invidiam, quum illa magis sit timenda, quod vivus exierit,) sed tum, quum illum exterminari volebam, aut reliquam coniuratorum manum simul exituram, aut eos, qui restitissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam.* De *eiiciendi* verbo modo vidimus: sed error notandus est quum id permutatur cum verbo *exterminandi*, quod in abusu potestatis usurpari solet, sicut cognita exempla evincunt; ne dicam inepte in hoc quoque variari, quod *exterminari volebam* ponitur pro *exterminabam.* Utrumque autem quum facto constet, quid est hoc, quod dicit se non vereri *verbi invidiam?* quae nulla alia esse potest praeter eam, quam quis verbo pronunciando concitet; conf. Planc. § 75. Pison. § 72: contra, rei gestae invidiam timere poterat, sicut harum Orationum scriptor ipse significat Catilin. I. § 28, quam istic tamen inscite *invidiam potestatis* appellat. Sed magis etiam ridicula *illa invidia, quod vivus exierit:* quasi invidia cui nasci posset ex eo, quod alius faciat: debuisset saltem dicere, se *inde* invidiam timere, quod vivum exire passus esset, qualem Catilin. I. § 29. *inertiae invidiam* appellat. Neutrum tamen recte nec verbi ingenio convenienter. Omnium sane factorum et vitiorum reprehensio est: sed invidia non nisi in nimia potestate eiusque abusu ponitur, tum in superbia et audacia et severitate, quod servare videtur scriptor in Catilin. I. § 23; contra, aliena est ab inertia aut modestia aut lenitate aut negligentia. Tum *reliqua coniuratorum manus* in primis improprie dicitur de *reliquis coniuratis* qui in urbe manserant, quoniam *manus* non nisi de copiis comparatis ad vim et ad impetum faciendum usurpari solet, quo nomine Sest. § 42, de illis temporibus recte dicitur, *coniuratorum veteres copias, et fusam illam Catilinae manum importunam — esse renovatam,* nempe quae proelio illo fusa et exstincta fuerat: recteque

ibid. § 79. *manus Clodiana* appellatur. Omitto reprehendere, quod *reliquam* manum dicit: et concedendum Suetonio, qui Octavian. 3. scripsit *residuam Spartaci et Catilinae manum.* Sed damnanda certe Lambini correctio est in Sest. § 11, ut legatur *reliquaeque coniurationis impetus et conatus*, pro *reliquique.* Quorsum deinde pertinet illa disiunctio, ut a *reliqua manu* distinguantur *ii qui restitissent?* quos quum dicit *infirmos fore* se tum putavisse, quid attinebat, quod statim subiicit, *in eo omnes dies noctesque consumere, ut quid agerent — sentiret?* Sed in his ipsis verbis est, quod iure quis reprehendat. Nolo hoc urgere, in tam exiguo temporis intervallo inde a Catilinae discessu usque ad suspicionem de Allobrogum legatis, aliquanto liberius commemorari *omnes dies noctesque:* sed ipsum istud *omnes* et usui et rationi repugnat, et de continuo vel labore, vel molestia,. non nisi *dies atque noctes* perferri eam dicitur: exempla attulit Madvigius ad Fin. I. 51. p. 102: quique locus ab eo omissus est, Planc. § 99. quod huc non pertinebat, multum diversam rationem habet, quoniam istiç de certo numero dierum noctiumque sermo est, quibus Plancius Ciceronem Dyrrhachio Thessalonicam perduxerat, igitur commemorato die, quo primum Plancius in eum inciderat, recte subiicit, *o reliquos omnes dies noctesque.*

Notabilis porro error hic est, quod ista, *omnes dies noctesque consumpsi*, subiicit his, *ut vidi*; quoniam, ut constare arbitror, post eiusmodi loquendi formam, unius aut facti aut capti consilii mentio requiritur, non eiusmodi actionis quae non statim absolvatur.

Sed taedet continuo in illo luto volutari: quamquam hoc etiam notemus, iugulari Latinitatem quum dicat, coniuratos *nobiscum esse;* si quidem *esse cum aliquo* constanter apud Ciceronem usurpatur in sententiarum consiliorumque communione et societate, aut in quacunque necessitudine animorum, quemadmodum, ut uno exemplo defungar, Rabir. Perd. § 24. *cum Saturnino, cum bonis, cum consulibus esse:* et alio modo, Brut. § 309, *eram cum Stoico Diodoto*, i. e. utebar eius disciplina.

I. Bake.